

Integratiemonitor Gelderland

Niet-westerse allochtonen in beeld

nummer 3 2009

Sjaak Kregting & Janneke Hulsker

Osmose, adviesbureau voor multiculturele vraagstukken in samenwerking met

Spectrum CMO Gelderland

Colofon

Integratiemonitor Gelderland
Niet-westerse allochtonen in beeld

Auteurs: Sjaak Kregting & Janneke Hulsker
Databewerking: Spectrum CMO Gelderland

Arnhem, april 2009

Uitgever:
Osmose, adviesbureau voor multiculturele vraagstukken
Kastanjelaan 51-53
6828 GJ Arnhem
telefoon: 026 - 352 34 20
fax: 026 - 445 84 95
e-mail: info@osmose.nl
internet: www.osmose.nl

Nummer 3, 2009
ISBN: 978-90-75808-40-7
Vormgeving: Spectrum CMO Gelderland
Omslag: SabinaKa Communicatie, Arnhem

Osmose

Osmose is een adviesbureau voor multiculturele vraagstukken dat tot doel heeft de kansen op gelijkwaardigheid te vergroten daar waar mensen achterstandsposities hebben (mede) door hun etnische achtergrond. Daarnaast werkt Osmose aan diversiteitscompetenties binnen etnische groepen. Osmose werkt aan het volgende:

- Toegankelijk maken van instellingen/organisaties
- Toerusten van migranten
- Tolerantie vergroten in de samenleving

Spectrum CMO Gelderland

Spectrum CMO Gelderland is het kenniscentrum en adviesbureau voor de sociale sector in Gelderland. Ons werkveld is breed: van opvoedingsondersteuning en voor- en vroegschoolse educatie tot jeugdzorg/jeugdbeleid/onderwijs en jongerenwerk. En van vrijwillige inzet, maatschappelijke participatie en ouderenbeleid tot gemeenschapsvoorzieningen.

Inhoudsopgave

Voorwoord	1	4. Leefbaarheid en veiligheid	33
Inleiding	3	Concentratiebuurten	33
Aanleiding	3	Criminaliteit	35
Werkwijze	3	5. Beeldvorming en communicatie	39
■ Populaties	3	Beeldvorming	39
■ Schaal	3	Discriminatie	39
■ Bronnen	4	Communicatie	41
Opbouw Integratiemonitor	4	6. Conclusie	43
1. Demografie	5	Verschillen tussen Gelderland en Nederland	43
Bevolkingsomvang en spreiding	5	Indicatoren van integratie	43
Overige niet-westerse allochtonen	7	Integratie in Gelderland	43
Migratie	8	Integratie in 11 Gelderse gemeenten	44
Leeftijdsverdeling	9	Conclusie	46
Verwachte bevolkingsgroei	11	Literatuur	47
2. Arbeid	15	Bijlagen	49
Beroepsbevolking	15	1. Inventarisatie van knelpunten volgens bewoners	
Arbeidsmarktparticipatie	17	van de wijk Orden, Apeldoorn	49
3. Onderwijs	19	2. Effectmeting allochtone zorgconsulenten in Arnhem	50
Leerlingen in het basisonderwijs	19	3. Percentage allochtone leerlingen per school in Apeldoorn	51
Citoscores	22	4. Percentage allochtone leerlingen per school in Arnhem	53
Zwarte en witte scholen	23	5. Percentage allochtone leerlingen per school in Culemborg	54
Leerlingen in het voortgezet onderwijs	24	6. Percentage allochtone leerlingen per school in Doesburg	55
Leerlingen in het middelbaar beroepsonderwijs	28	7. Percentage allochtone leerlingen per school in Doetinchem	56
Studenten in het hoger beroeps onderwijs en		8. Percentage allochtone leerlingen per school in Ede	57
wetenschappelijk onderwijs	29	9. Percentage allochtone leerlingen per school in Harderwijk	58
Voortijdig schoolverlaten	30	10. Percentage allochtone leerlingen per school in Nijmegen	59
		11. Percentage allochtone leerlingen per school in Tiel	60
		12. Percentage allochtone leerlingen per school in Wageningen	61
		13. Percentage allochtone leerlingen per school in Zutphen	62
		14. Aantal witte, grijze en zwarte scholen in 11 gemeenten	63

Voorwoord

Het discours over integratie van migranten en de daarbij behorende problemen blijft zeer levendig. De discussie wordt vaak gekleurd door politieke reacties op actuele kwesties die in het land spelen. Dergelijke standpunten halen vaak alleen de pers als er iets niet goed gaat of als zich incidenten hebben voorgedaan. En daardoor zijn ze ook altijd subjectief en emotioneel gekleurd.

Om goed te kunnen reageren op incidenten en om in algemene zin adequaat beleid te kunnen formuleren, is het van belang om over objectieve gegevens te kunnen beschikken en deze te analyseren. Daar is deze monitor voor bedoeld.

De monitor geeft een beeld van de demografische situatie: waar wonen migranten in Gelderland, hoe is de opbouw naar leeftijd en geslacht en wat zijn de prognoses voor het aantal migranten?

We brengen dit in beeld voor de elf gemeenten waar de grootste aantallen migranten wonen.

Vervolgens zoomen we in op de situatie op het terrein van arbeid, onderwijs, leefbaarheid en veiligheid. We gaan na of daar problemen bestaan en zo ja of deze toe- of afnemen. Tenslotte kijken we naar de beeldvorming en de communicatie.

Een monitor werkt alleen optimaal als jaarlijks dezelfde gegevens vergeleken kunnen worden. Dat bleek op het terrein van niet westerse migranten sinds 2007 een moeilijke opgave. Door wetwijzigingen is het niet meer mogelijk bij sommige gegevens onderscheid te maken tussen migranten en niet-migrant. Daardoor zijn de data met betrekking tot onderwijs en die op het terrein van arbeid niet meer op dezelfde manier te beschrijven als voorheen.

We gaan dit jaar tevens na hoe de zogeheten 'restgroep' er uit ziet. Daarmee krijgen we zicht op de manier waarop vluchtelingen over Gelderland verspreid zijn. We zoomen ook iets verder in op het thema onderwijs. Het kenniscentrum voor de sociale sector zal op basis van deze monitor samen met Osmose suggesties voor beleid doen en voor de 11 gemeenten waar de grootste aantallen migranten wonen, schetsen welke onderwerpen nu actueel zijn en wat er voor de toekomst verwacht kan worden.

De Integratiemonitor verschijnt dit jaar voor de derde keer als een samenwerkingsproduct van Osmose en GIDZ. Deze samenwerking heeft dit jaar een nieuwe vorm gekregen. Sinds begin 2008 is GIDZ onderdeel van het kenniscentrum, dat binnen Spectrum is opgezet in opdracht van Provinciale Staten. Dit kenniscentrum is een instrument om op provinciaal en lokaal niveau data te verzamelen, te analyseren en te verspreiden. Zo kan lokaal beleid worden gebaseerd op lokale feiten. Begin 2009 is het kenniscentrum gepresenteerd.

Mr. G.J.M. Hoogeboom

Directeur/bestuurder Spectrum CMO Gelderland
april 2009

Inleiding

Aanleiding

Voor u ligt de derde Integratiemonitor Gelderland. De monitor werd in 2006 ontwikkeld in opdracht van de provincie Gelderland als instrument ter ondersteuning van beleidsvorming, -monitoring en -bijsturing. De Integratiemonitor brengt jaarlijks op regionaal en lokaal niveau de cijfers die betrekking hebben op niet-westerse allochtonen¹ bij elkaar en biedt duidelijke en overzichtelijke informatie op die terreinen waar integratie een rol speelt. Dit zijn:

- Demografie
- Arbeid
- Onderwijs
- Leefbaarheid en veiligheid
- Beeldvorming en communicatie

Door jaarlijks op de bovenstaande terreinen te monitoren kan vastgesteld worden of de ontwikkelingen in Gelderland zich meer richting integratie of segregatie bewegen. Dit biedt beleidsmakers de mogelijkheid hun beleid te monitoren en eventueel bij te sturen.

Werkwijze

In deze uitgave trachten wij, waar mogelijk, de opzet van de eerste Integratiemonitor Gelderland te volgen. De peildatum is dit maal 1 januari 2008, tenzij anders vermeld. Toch zal een aantal gegevens anders worden weergegeven of niet terugkomen in deze uitgave. De belangrijkste oorzaken hiervoor zijn: de achterstand van het CBS in het openbaar maken van gegevens over arbeid en het doorzetten van de nieuwe achterstandsregeling in het basisonderwijs.

In deze monitor wordt opnieuw een vergelijking gemaakt met de cijfers van de voorgaande jaren. We beperken ons in de Integratiemonitor tot het presenteren van cijfers en gaan niet in op mogelijke verklaringen voor het beeld dat door deze cijfers ontstaat. Er spelen te veel factoren een rol om voor elk beeld een heldere verklaring te kunnen bieden. Op verzoek kunnen Osmose en Spectrum verder onderzoek verrichten om deze cijfers nader te verklaren of extra cijfers verstrekken. In de conclusie wordt vastgesteld op welke indicatoren van integratie er vooruitgang is geboekt en op welke niet.

¹ Hierbij wordt de definitie van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) gehanteerd, tenzij anders vermeld.

We hebben in deze derde monitor extra aandacht besteed aan het presenteren van de meest recente cijfers. Daarom verschijnt deze monitor iets later dan de voorgaande exemplaren. Tevens hebben we op basis van gesprekken met onze lezers/gebruikers, in deze uitgave extra informatie opgenomen. Zo bleek er behoefte te zijn aan meer informatie over de restgroep overige niet-westerse allochtonen en meer aandacht voor onderwijs. Ook in de komende uitgaven zal getracht worden de Integratiemonitor Gelderland steeds beter te laten aansluiten op de wensen en behoeften van beleidsmakers.

Osmose en Spectrum zijn voornemens in de toekomst de Integratiemonitor Gelderland aan te vullen met een jaarlijks te verschijnen beleidsmonitor. Hierin zal worden ingegaan op het beleid en de activiteiten die gemeenten in Gelderland ontplooiën in het kader van integratie en de ontwikkelingen die daarin te zien zijn.

Populaties

Wij vergelijken in de Integratiemonitor autochtonen met niet-westerse allochtonen. De nadruk ligt hierbij op de vier grootste groepen niet-westerse allochtonen, de zogenaamde TMSA-groep (Turken, Marokkanen, Surinamers, Antillianen en Arubanen). In enkele gevallen wijken wij af van deze keuze. Dit hangt samen met de beschikbaarheid van de gegevens. In die gevallen wordt specifiek bij het figuur of de tabel vermeld om welke groepen het wel gaat.

Schaal

De gegevens worden weergegeven voor Nederland, Gelderland en de volgende elf gemeenten van Gelderland: Arnhem, Apeldoorn, Culemborg, Doesburg, Doetinchem, Ede, Harderwijk, Nijmegen, Tiel, Wageningen en Zutphen. Dit zijn de acht GSO-gemeenten² van Gelderland en drie KSB-gemeenten³. Wij kiezen voor de steden met het grootste percentage niet-westerse allochtone inwoners, omdat vooral daar de thema's rondom integratie spelen. Ook in het geval van de gekozen gemeenten geldt dat wij soms van deze keuze moeten afwijken gezien de beschikbaarheid van de gegevens. Afwijkingen worden in de tekst vermeld.

² GSO staat voor Gelders Stedelijk Ontwikkelingsbeleid

³ KSB staat voor Kleine Steden Beleid

Bronnen

Voor deze Integratiemonitor hebben wij gebruik gemaakt van de volgende bronnen: Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), Citogroep Primair Onderwijs, Koninklijke Landelijke Politiedienst/ Dienst Nationale Recherche Informatie (KLPD/ DNRI), Centrale Financiën Instelling (CFI), Regionale Meldcentra (RMC's), antidiscriminatiebureaus en -meldpunten en onderzoeken van Osmose.

Opbouw Integratiemonitor

Het eerste hoofdstuk geeft een overzicht van de demografische situatie van niet-westerse allochtonen in Gelderland. Dit keer zijn er ook gegevens beschikbaar over de restgroep overige niet-westerse allochtonen. Ook migratie, leeftjidsverdeling en de verwachte bevolkingsgroei komen aan bod. Hoofdstuk 2 beperkt zich dit jaar tot de arbeidsmarktparticipatie. In hoofdstuk 3 wordt uitgebreid ingegaan op de situatie omtrent het onderwijs. Speciale aandacht is er voor zwarte en witte scholen en voortijdig schoolverlaters. In hoofdstuk 4 komen gegevens aan de orde die betrekking hebben op leefbaarheid en veiligheid, zoals: concentratiewijken en cijfers van verdachten. Hoofdstuk 5 gaat over een aantal onderwerpen die te maken hebben met beeldvorming en communicatie, zoals discriminatie. Deze monitor wordt afgesloten met een conclusie waarin wordt vastgesteld op welke terreinen er wijzigingen ten aanzien van integratie zijn waar te nemen ten opzichte van voorgaande jaren.

1. Demografie

In dit eerste hoofdstuk presenteren we de demografische gegevens van elf Gelderse gemeenten en de provincie Gelderland. Wij behandelen de onderdelen bevolkingsomvang, migratie, leeftijdsverdeling en verwachte bevolkingsgroei.

Bevolkingsomvang en spreiding

In tabel 1 vindt u de cijfers over de omvang van de bevolking op 1 januari 2008 naar herkomst voor elf Gelderse gemeenten, de provincie Gelderland en Nederland. In Gelderland wonen op 1 januari 2008 bijna 2 miljoen mensen. Van de totale Gelderse bevolking heeft 13,9% een allochtone afkomst. De Nederlandse bevolking bestaat op 1 januari 2008 voor 19,6% uit allochtone inwoners.

In Gelderland is 45,6% van de allochtonen van niet-westerse afkomst, in Nederland is dit 54,9%. Voor de afzonderlijke groepen niet-westerse allochtonen geldt dat ze in de Gelderse bevolking een kleiner aandeel hebben dan in de Nederlandse bevolking met als uitzondering de Turken. Het aandeel Turken in de totale bevolking van Gelderland (1,9%) en Nederland (2,3%) stemt redelijk overeen. In Arnhem, Culemborg, Tiel en Harderwijk is het aandeel niet-westerse allochtonen 60% of meer van de totale groep allochtonen. Bij de overige 6 gemeenten is het aandeel westers allochtonen groter dan het aandeel niet-westerse allochtonen.

Als we onze blik richten op de niet-westerse allochtonen dan neemt Arnhem in Gelderland de topositie in met 17,6% niet-westerse allochtonen onder haar bevolking. Op afstand volgen Tiel, Wageningen en Culemborg met een percentage niet-westerse allochtonen tussen 12 en 14%.

Tabel 1 Bevolkingssamenstelling naar herkomst per gemeente op 1 januari 2008

	Totaal	Waarvan allochtonen		Waarvan niet-westers absoluut						Waarvan niet-westers %					
		absoluut	%	absoluut	Turkije	Marokko	NA & Aruba	Suriname	Overig niet-westers	%	Turkije	Marokko	NA & Aruba	Suriname	Overig niet-westers
Apeldoorn	155.108	22.999	14,8	10.825	4.006	764	979	948	4.128	7,0	2,6	0,5	0,6	0,6	2,7
Arnhem	143.582	41.513	28,9	25.208	7.930	2.922	2.140	3.040	9.176	17,6	5,5	2,0	1,5	2,1	6,4
Culemborg	27.298	5.655	20,7	3.358	387	1.918	147	368	538	12,3	1,4	7,0	0,5	1,3	2,0
Doesburg	11.567	2.242	19,4	1.129	787	9	19	133	181	9,8	6,8	0,1	0,2	1,1	1,6
Doetinchem	56.253	7.201	12,8	3.045	1.576	104	164	162	1.039	5,4	2,8	0,2	0,3	0,3	1,8
Ede	107.686	15.048	14,0	7.595	2.009	2.375	267	571	2.373	7,1	1,9	2,2	0,2	0,5	2,2
Harderwijk	42.333	6.688	15,8	4.179	1.991	1.043	84	185	876	9,9	4,7	2,5	0,2	0,4	2,1
Nijmegen	161.251	39.070	24,2	19.545	5.154	3.332	2.011	1.511	7.537	12,1	3,2	2,1	1,2	0,9	4,7
Tiel	41.132	9.016	21,9	5.555	2.300	1.785	171	229	1.070	13,5	5,6	4,3	0,4	0,6	2,6
Wageningen	36.215	9.514	26,3	4.845	178	268	84	323	3.992	13,4	0,5	0,7	0,2	0,9	11,0
Zutphen	46.762	7.160	15,3	3.173	1.447	277	168	268	1.013	6,8	3,1	0,6	0,4	0,6	2,2
Gelderland	1.983.869	264.843	13,9	125.327	38.258	19.468	8.349	11.062	48.190	6,3	1,9	1,0	0,4	0,6	2,4
Nederland	16.405.399	3.215.416	19,6	1.765.730	372.714	335.127	131.841	335.799	590.249	10,8	2,3	2,0	0,8	2,0	3,6

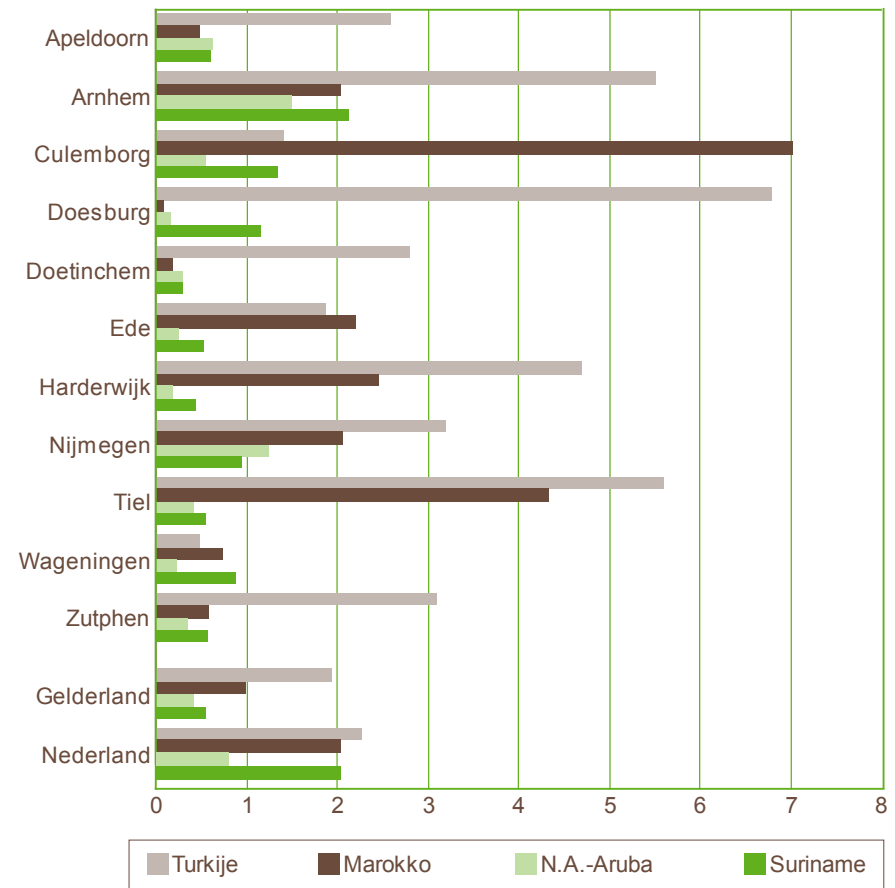
Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek 2008

Voor de afzonderlijke groepen niet-westerse allochtonen geldt dat ze in de Gelderse bevolking een kleiner aandeel hebben dan in de Nederlandse bevolking met als uitzondering de Turken.

Figuur 1 geeft een inzicht in het relatieve aandeel van de vier grootste groepen niet-westerse allochtonen (Turken, Marokkanen, Nederlandse Antillianen en Arubanen en de Surinamers) over de Gelderse gemeenten. De groep Turken is in acht van de elf plaatsen relatief gezien de grootste. In Culemborg, Ede en Wageningen is de groep Marokkanen relatief gezien het grootst. In Culemborg maakt deze groep 7% uit van de bevolking. De groep Marokkanen heeft ook in Tiel een behoorlijk aandeel in de bevolking, namelijk 4%.

In de vorige rapportage van de Integratiemonitor in 2007 werd gerapporteerd over de situatie op 1 januari 2006. In de jaren 2006 en 2007 is de Nederlandse bevolking met ruim 71 duizend personen gegroeid. Het aantal allochtonen in Nederland groeide in dezelfde jaren met bijna 68 duizend personen. In Gelderland nam de bevolking in deze periode met 8.165 inwoners toe. Het aantal allochtonen nam in dezelfde periode met 3.345 personen toe.

Figuur 1 Procentueel aandeel van vier niet-westerse allochtone groepen in de bevolking per gemeente op 1 januari 2008

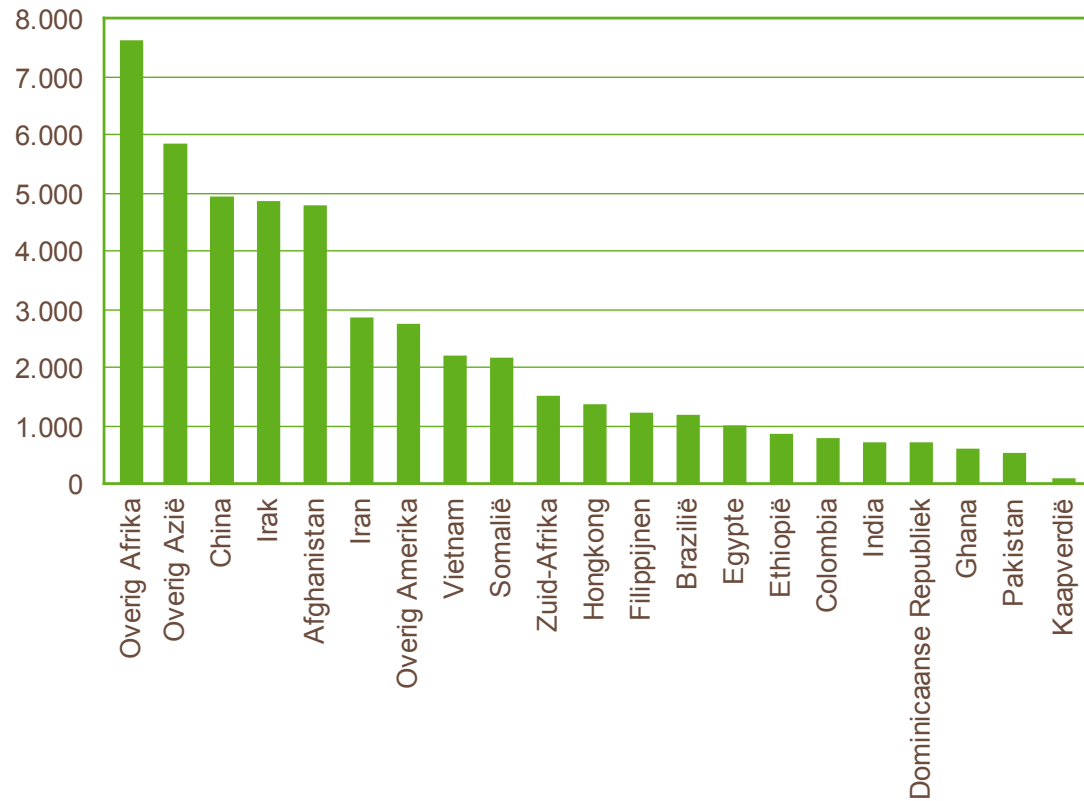

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek 2008

Overige niet-westerse allochtonen

Van de ruim 125 duizend niet-westerse allochtonen in Gelderland komt 61,5% uit Turkije, Marokko, Nederlandse Antillen en Aruba of Suriname. De groep overige niet-westerse allochtonen bestaat uit ruim 48 duizend personen. In figuur 2 is de herkomst van deze groep weergegeven. Ruim 60 procent heeft een herkomst uit Azië, bijna 30 procent komt uit Afrika en ruim 10 procent uit Latijns-Amerika. In figuur 2 is te zien uit welke landen deze mensen afkomstig zijn.

Figuur 2 Onderverdeling van de groep overige niet-westerse allochtonen in Gelderland op 1 januari 2008 naar herkomst

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek 2008

Migratie

Het aantal niet-westerse allochtonen in Gelderland is in de periode 2006-2007 toegenomen met 3.345 personen. Deze toename is het resultaat van migratie, geboorte, sterfte en verhuizing vanuit en naar Gelderland. Tabel 2 geeft inzicht in de emigratie en immigratie tussen de elf gemeenten en Turkije, Marokko, Suriname, Nederlandse Antillen en Aruba en de overige niet-westerse landen. Deze cijfers zijn per geboorteland weergegeven. Dit houdt in dat tweede en latere generaties allochtonen hier niet in terug te vinden zijn.

In 2006 zijn er in Gelderland 2.640 personen meer vertrokken naar het buitenland dan er zich vanuit het buitenland hier hebben gevestigd. Deze beweging, meer emigranten dan immigranten zien we ook in Nederland en in negen van de elf Gelderse gemeenten. Harderwijk en Wageningen noteren daarentegen in 2006 een vestigingsoverschot. Onderscheid naar land van bestemming of herkomst

geeft eenzelfde beeld. De migratiesaldi zijn voor bijna alle gemeente-herkomst combinaties negatief. Alleen Wageningen en Harderwijk kennen positieve saldi (meer vestiging dan vertrek). De groei van de populatie niet-westerse allochtonen in Gelderland wordt niet veroorzaakt door buitenlandse migratie. De oorzaak is de natuurlijke aanwas (het verschil tussen geboorte en sterfte) en/of saldo binnenlandse verhuizingen (verhuizingen tussen Gelderse gemeenten en overig Nederland).

Vergelijking van de buitenlandse migrantenstromen van 2005 en 2006 laat zien dat de immigratie naar Gelderland in het laatste jaar ruim 900 personen groeide en de emigratie ruim 700 personen. De groei van de immigratie is bijna volledig toe te schrijven aan personen uit westerse landen, de groeiende emigratie wordt veroorzaakt door zowel westerse als niet-westerse landen, in gelijke mate. Voor Nederland geldt dat zowel immigratie als emigratie in 2006 ten opzichte van 2005

Tabel 2 Migratie totaal en naar geboorteland per gemeente in 2006

	Immigratie*						Emigratie*						Migratiesaldo					
	Totaal	Turkije	Marokko	Suriname	NA & Aruba	Overig niet-westers	Totaal	Turkije	Marokko	Suriname	NA & Aruba	Overig niet-westers	Totaal	Turkije	Marokko	NA & Aruba	Suriname	Overig niet-westers
Apeldoorn	415	22	<10	<10	15	67	789	21	<10	<10	35	149	-374	<10	<-10	<10	-20	-82
Arnhem	1.154	52	16	11	77	429	1.608	75	14	27	81	447	-454	-23	<10	-16	<-10	-18
Culemborg	51	<10	<10	-	<10	12	238	12	<10	<10	<10	81	-187	-11	<-10	<-10	<-10	-69
Doesburg	35	<10	<10	<10	-	11	58	<10	<10	<10	<10	<10	-23	<10	<-10	<-10	<-10	8
Doetinchem	174	<10	-	<10	<10	42	462	10	-	<10	<10	153	-288	<-10	-	<10	<10	-111
Ede	325	<10	<10	<10	<10	42	462	10	-	<10	<10	153	-288	<-10	-	<10	<10	-21
Harderwijk	155	12	<10	<10	-	17	135	<10	<10	-	-	<10	20	10	<10	<10	-	11
Nijmegen	1.541	40	28	<10	42	354	1.624	43	16	<10	29	365	-83	<-10	12	<-10	13	-11
Tiel	147	10	<10	<10	<10	24	241	22	<10	<10	<10	26	-94	-12	<-10	-	-	-2
Wageningen	795	11	<10	<10	<10	404	579	<10	<10	<10	<10	203	216	<10	-	<-10	<-10	201
Zutphen	122	<10	<10	<10	<10	11	169	19	<10	-	<10	24	-47	-15	<10	<10	<-10	-13
Gelderland	8.052	218	93	49	210	1.975	10.692	285	112	54	206	2.311	-2.640	-67	-19	<-10	<10	-336
Nederland	101.150	3.175	2.085	1.841	2.693	24.698	132.470	3.321	2.392	2.493	3.395	25.465	-31.320	-146	-307	-652	-1.272	-767

* Inclusief saldo administratieve correctie
Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek 2008

groeiden. De groei van emigratie overtrof de groei van de immigratie met 3.892 personen. Ook in de Nederlandse migratiestromen is het aandeel van de niet-westerse landen slechts een fractie van het aandeel van de westerse landen.

Voor Wageningen en (in mindere mate) voor Harderwijk is er in 2006 voor de niet-westerse allochtonen een vestigingsoverschot.

Leeftijdverdeling

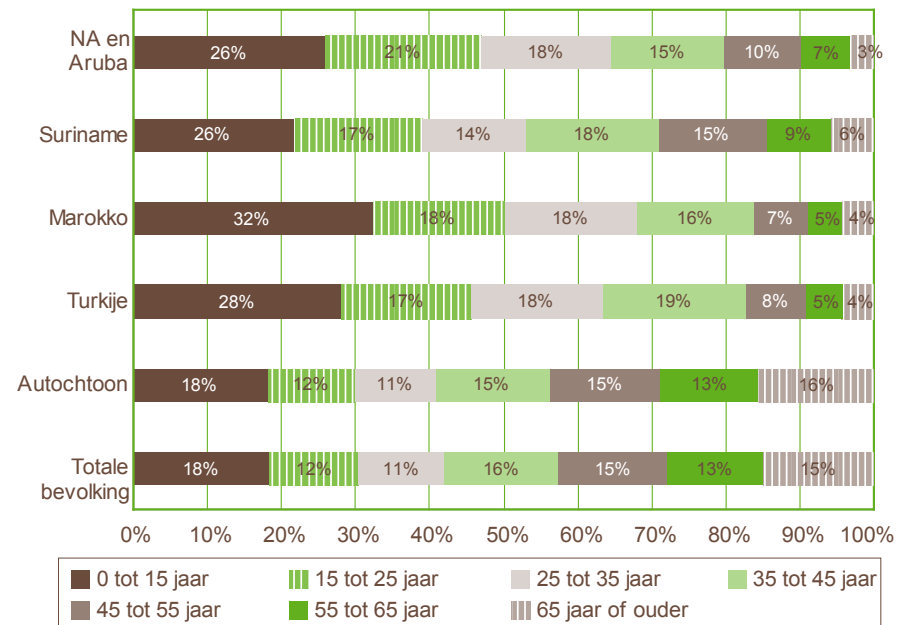
In figuur 3 is de leeftijdsopbouw van de verschillende groepen allochtonen en de autochtone bevolking van Gelderland op 1 januari 2008 afgebeeld. De leeftijdsopbouw voor de autochtone bevolking kent een grote mate van overeenkomst met die van de totale Gelderse bevolking. In de leeftijdscategorie 35 tot 45 jaar of ouder is er een minimaal verschil van 1 procentpunt.

De leeftijdsopbouw van de vier onderscheiden groepen allochtonen is structureel anders dan de leeftijdsopbouw voor de autochtone bevolking. Voor alle vier de groepen geldt dat de leeftijdscategorieën tot 35 jaar relatief groter zijn dan de overeenkomstige categorieën bij de autochtone bevolking. De Marokkanen hebben verhoudingsgewijs meer jongeren. Van de Marokkanen in Gelderland heeft 32% een leeftijd tussen de 0 en 15 jaar. Voor de Turken geldt dat 28% in de leeftijdscategorie 0 tot 15 jaar behoort. Van de Nederlandse Antillianen in Gelderland is 28% jonger dan 15 jaar. Boven de 45 jaar zijn alle onderscheiden leeftijdsklassen voor de autochtone bevolking relatief groter dan die bij de onderscheiden groepen niet-westerse allochtonen. Alleen de groep 45 tot 55 jarige Surinamers is van gelijke relatieve grote als de autochtone bevolking.

Vergelijking van de leeftijdsopbouw van de niet-westerse allochtonen op 1 januari 2008 en 1 januari 2006 (vorige Integratiemonitor) leert ons dat er nauwelijks verschillen zijn.

Van de autochtone bevolking heeft 18% een leeftijd tussen de 0 en 15 jaar. Van de Turken behoort 28% tot deze jongste bevolkingscategorie en van de Marokkanen 32%.

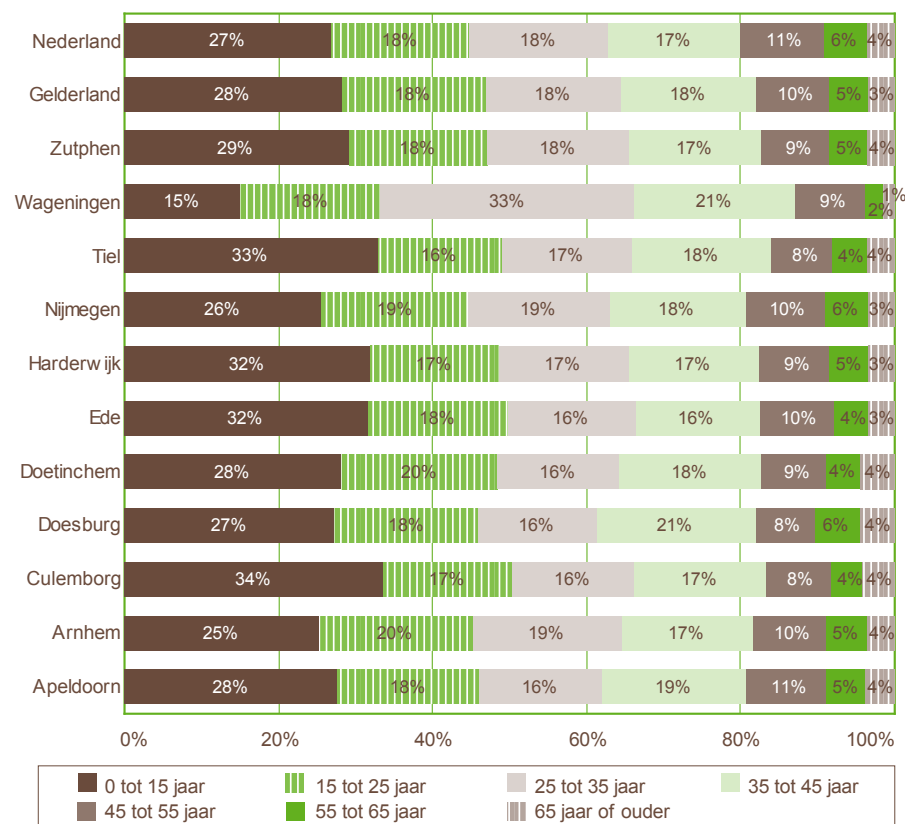
Figuur 3 Leeftijdverdeling van vier niet-westerse allochtone groepen en autochtone bevolking in Gelderland op 1 januari 2008

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek 2008

In figuur 4 komen de effecten samen van de verschillende leeftijdsopbouw en verschillende spreiding over de Gelderse gemeenten van de niet-westerse bevolkingsgroepen. Per gemeente is de leeftijdsopbouw van de niet-westerse bevolking weergegeven. De leeftijdsverdelingen van de niet-westerse allochtonen in Gelderland en Nederland kennen marginale verschillen. In Culemborg, Tiel, Ede en Harderwijk is de leeftijdsklasse 0 tot 15 jaar groter dan in Gelderland. Deze jongste leeftijdscategorie is ondervertegenwoordigd in Wageningen. Deze gemeente heeft daarentegen een oververtegenwoordiging in de leeftijdsklasse van 25-35 jaar en in iets mindere mate in de leeftijdsklasse 35-45 jaar. De aanwezigheid van de universiteit met een internationaal studentenbestand lijkt hierin essentieel. Het percentage 65 plussers onder de niet-westerse allochtonen is in alle gemeenten met uitzondering van Wageningen 3 of 4%.

Figuur 4 Leeftijdsverdeling van de niet-westerse allochtone bevolking per gemeente op 1 januari 2008

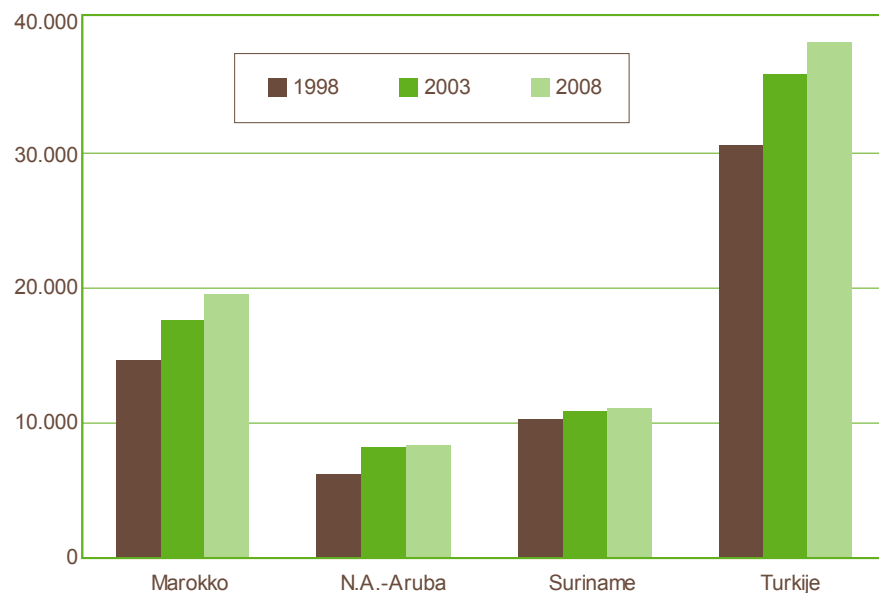

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek 2008

Verwachte bevolkingsgroei

In figuur 5 is de ontwikkeling van de omvang van de niet-westerse bevolkingsgroepen in de periode 1998-2008 weergegeven. De kleinste groep, de Antillianen en Arubanen, is tussen 1998 en 2003 met enige duizenden toegenomen en sindsdien stabiel in omvang. De omvang van de populatie Surinamers is sinds 1998 al vrij constant in aantal. De groep Marokkanen nam de laatste 10 jaar met 25% toe. Absoluut gezien is de groep Turken steeds twee keer groter dan de populatie Marokkanen.

Figuur 5 Ontwikkeling van het aantal niet-westerse allochtonen in Gelderland in de periode 1998-2008

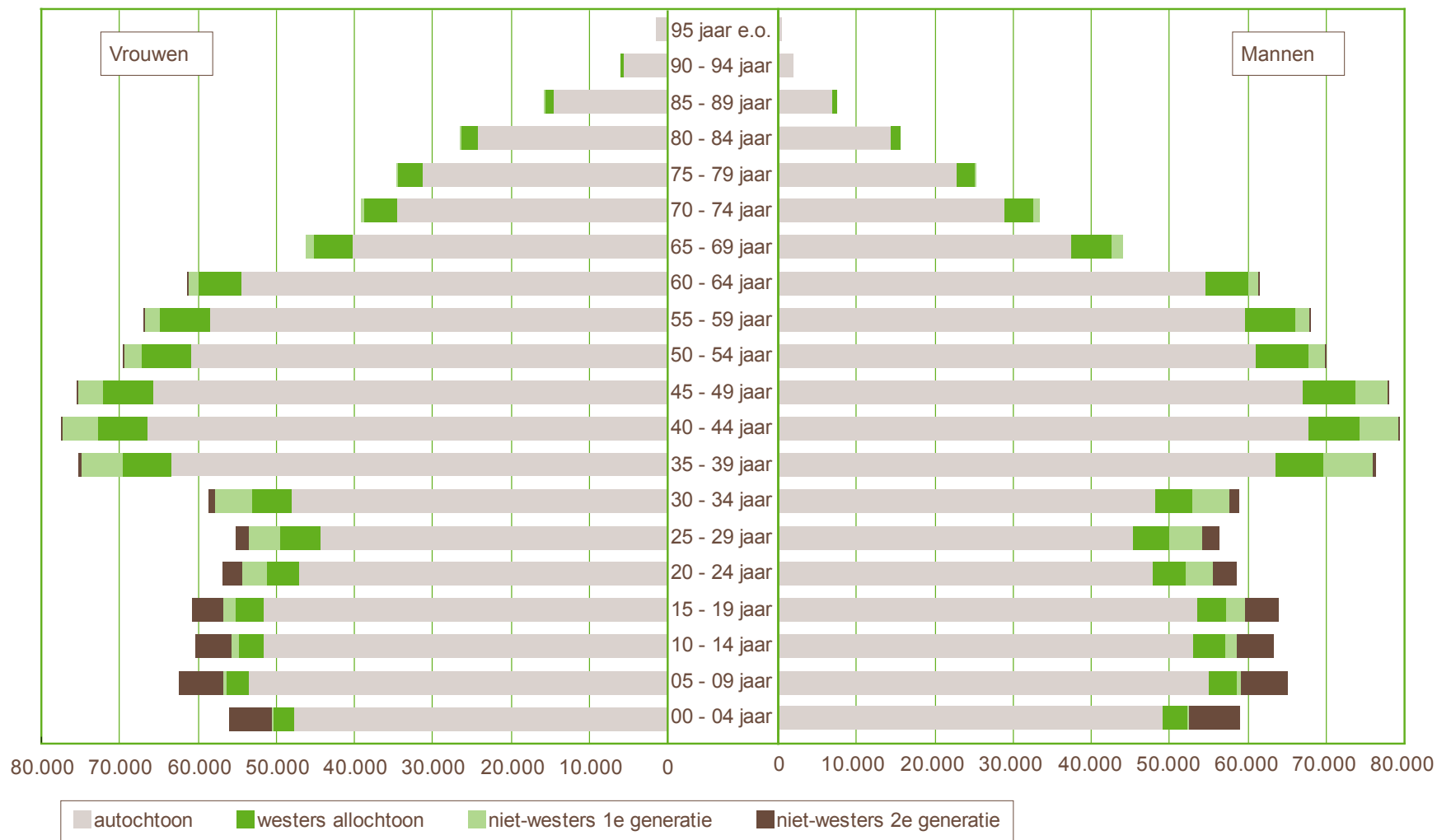

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek 2008

In figuur 6 en 7 is de Gelderse bevolking op 1 januari 2008 en de prognose voor 1 januari 2025 weergegeven. In beide figuren is onderscheid gemaakt in autochtonen, westers allochtonen en niet-westerse allochtonen. Deze laatste groep is opgedeeld in de 1^e en 2^e generatie. Vergelijken we het beeld van 2008 met dat voor 2025 dan valt onmiddellijk op dat de balken minder lang worden. Alleen de balken

die de aantallen in de hogere leeftijdsklassen weergeven zijn voor 2025 langer dan voor 2008. Dit beeld wordt veroorzaakt door de autochtone bevolking; een krimpende bevolking die ouder wordt. Voor de westers allochtone bevolking zien we dat in 2025 in de hogere leeftijdsklassen duidelijk minder mensen aanwezig zijn

Figuur 6 Bevolking Gelderland naar herkomst, geslacht en leeftijd op 1 januari 2008

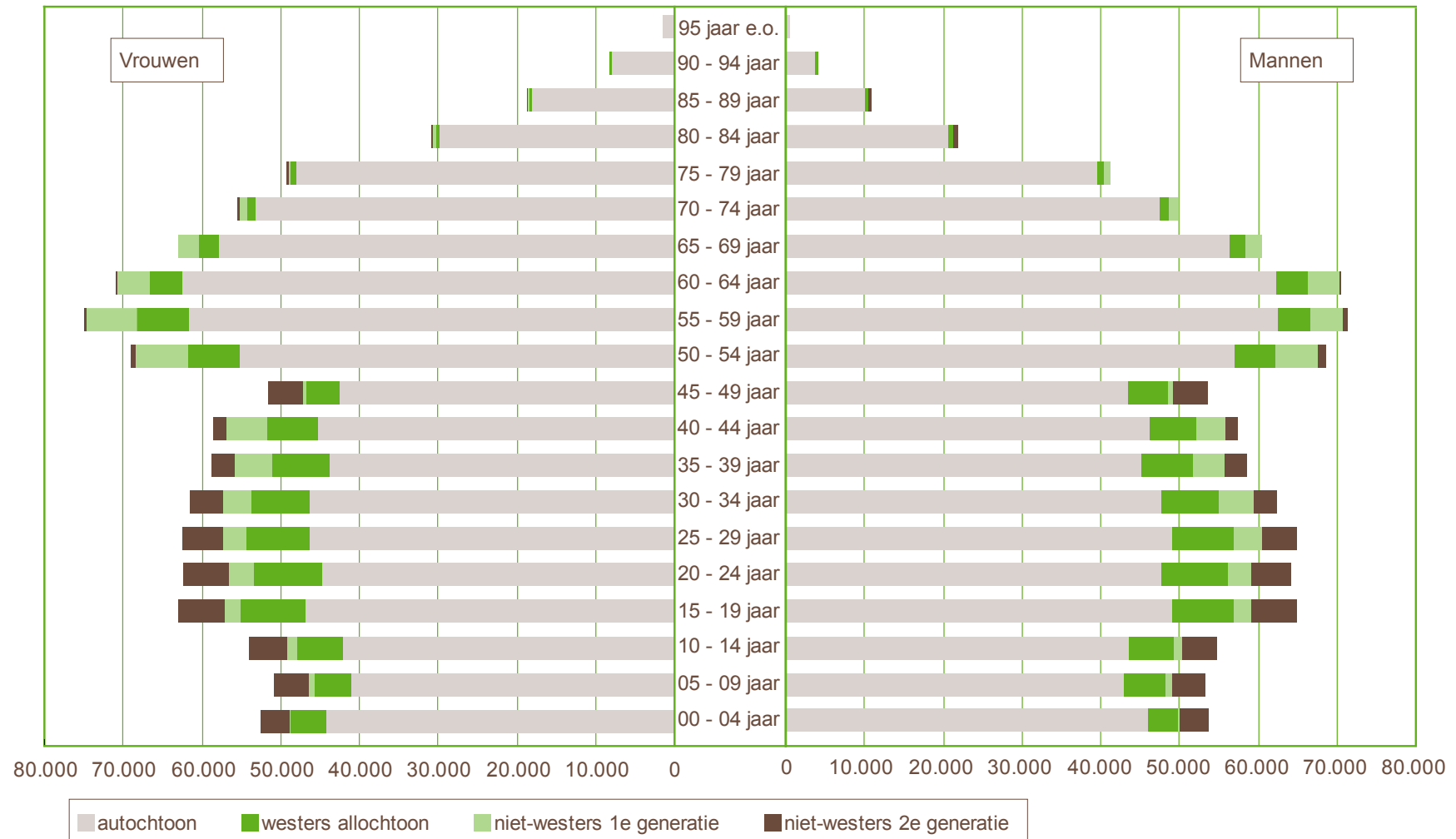

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek 2008

dan in 2008. Het aantal westers allochtonen in de leeftijdsklassen tot 40 jaar neemt in aantal toe. Een gevolg van het internationaal studeren en het openstellen van de arbeidsmarkt voor Europeanen. Voor de niet-westerse allochtonen zien we een toename van de 1^e generatie allochtonen met name bij de vrouwen.

De 2^e generatie niet-westerse allochtonen neemt tussen 2008 en 2025 behoorlijk in aantal toe. Vergelijking van de aantallen 2^e generatie niet-westerse allochtonen in de leeftijdsklassen 0-4 jaar en 5-9 voor 2008 en 2025 laat zien dat deze aantallen in de toekomst afnemen.

Figuur 7 Prognose bevolking Gelderland naar herkomst, geslacht en leeftijd op 1 januari 2025

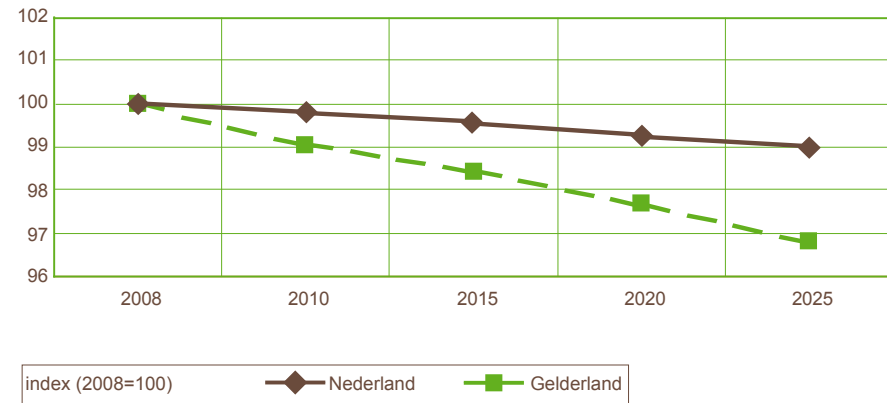

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek 2008

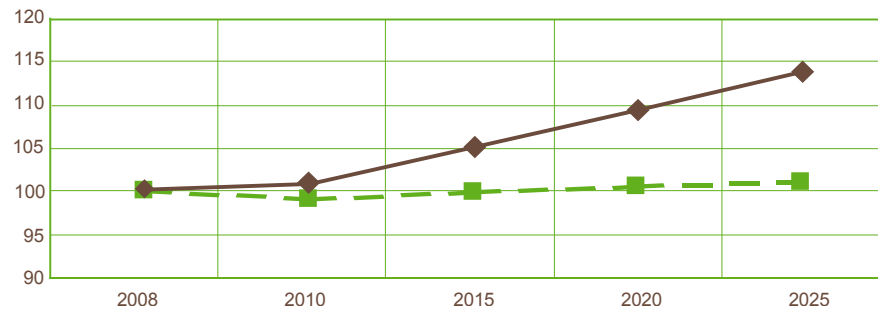
In figuur 8 is de verwachte ontwikkeling van de omvang voor de verschillende bevolkingsgroepen weergegeven. De verwachting is dat in Gelderland en Nederland de autochtone bevolking terugloopt. Voor Gelderland wordt tot 2025 een teruggang van de autochtone bevolking verwacht van 3%. Voor Nederland is de teruggang iets gematigder. De ontwikkeling van de populatie westers allochtonen heeft voor Gelderland een sterk afwijkend patroon van het Nederlandse. Voor Gelderland wordt nauwelijks verandering in dit aantal voorzien, terwijl voor Nederland een groei van 15% wordt verwacht. Voor de populatie niet-westerse allochtonen wordt tot 2025 een flinke groei verwacht. In Nederland wordt een toename van de populatie voorzien van 22%. In Gelderland is de toename het dubbele namelijk 44%.

Voor de periode naar 2025 verwacht het CBS een toename van de niet-westerse allochtonen in Gelderland van 44%. Voor Nederland is voor deze groep een dubbele toename voorzien, namelijk 22%.

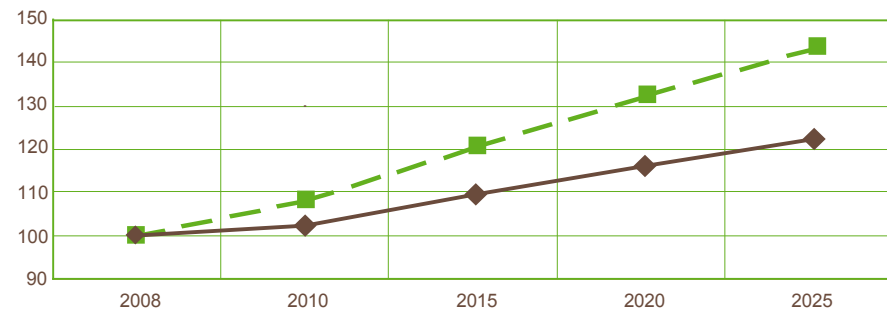
Figuur 8a Verwachte ontwikkeling van omvang van autochtonen in Gelderland en Nederland tot 2025

Figuur 8b Verwachte ontwikkeling van omvang van westers allochtonen in Gelderland en Nederland tot 2025

Figuur 8c Verwachte ontwikkeling van omvang van niet-westerse allochtonen in Gelderland en Nederland tot 2025

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek 2008

Conclusie

- Voor Wageningen en (in mindere mate) voor Harderwijk is er in 2006 voor de niet-westerse allochtonen een vestigingsoverschot.
- Van de autochtone bevolking heeft 18% een leeftijd tussen de 0 en 15 jaar. Van de Turken behoort 28% tot deze jongste bevolkingscategorie en van de Marokkanen 32%.
- Wageningen kent relatief weinig jeugdigen onder de niet-westerse allochtonen, hier wonen relatief veel (33%) niet-westerse allochtonen in de leeftijdsklasse 25-35 jaar.

- Tussen 1998 en 2008 is de populatie Turken in Gelderland met 25% toegenomen, voor de Marokkaanse bevolking is de toename 33%.
- Voor de periode naar 2025 verwacht het CBS een toename van de niet-westerse allochtonen in Gelderland van 44%. Voor Nederland is voor deze groep een dubbele toename voorzien, namelijk 22%.

2. Arbeid

In dit hoofdstuk presenteren we de cijfers op gebied van arbeid en inkomen.

In de laatste versie van de Integratiemonitor Gelderland melden we het einde van registratie van herkomstgegevens in de CWI registraties. Dit jaar kampt het CBS met een achterstand in het openbaar maken van de beschikbare informatie over arbeid. Informatie over het jaar 2007 met daarin meerdere dimensies persoonskenmerken zijn ten tijde van de rapportage nog niet beschikbaar. Om toch actuele informatie te geven zijn de cijfers over arbeid in dit hoofdstuk gemiddelden over de periode 2005-2007.

Beroepsbevolking

In de eerste drie kolommen van tabel 3 is de bevolking tussen 15 en 65 jaar per gemeente weergegeven met een onderverdeling naar autochtonen en allochtonen. In de volgende drie kolommen is de beroepsbevolking met dezelfde onderverdeling weergegeven. De beroepsbevolking in ons land is samengesteld uit de mensen met een leeftijd tussen de 15 en 65 jaar die minimaal 12 uur per week werken of minimaal 12 uur beschikbaar zijn voor werk. Daarnaast geven wij in tabel 3 de werkzame beroepsbevolking weer. Dit zijn de mensen die ook daadwerkelijk minimaal 12 uur per week werken. Personen die niet of minder dan 12 uur per week werken behoren tot de werkloze beroepsbevolking.

Tabel 3 Omvang beroepsbevolking naar herkomst per gemeente, gemiddeld over 2005-2007

Regio's	Bevolking (15 tot 65 jaar)			Beroepsbevolking			Werkzame beroepsbevolking			Bruto arbeidsparticipatie		
	Totaal x 1000	Herkomst		Totaal x 1000	Herkomst		Totaal x 1000	Herkomst		Totaal %	Herkomst	
		Autochtonen	Allochtonen		Autochtonen	Allochtonen		Autochtonen	Allochtonen		Autochtonen	Allochtonen
Apeldoorn	102	84	18	69	60	10	66	57	9	67,8	70,6	54,3
Arnhem	100	73	26	68	53	16	64	50	14	68,6	71,7	60,0
Culemborg	18	13	5	12	9	3	11	8	3	67,7	70,1	61,4
Doesburg	8	6	-	5	5	-	5	4	-	65,5	71,6	-
Doetinchem	38	32	6	26	22	4	25	22	3	69,0	71,1	58,1
Ede	70	59	10	47	40	6	44	39	6	66,8	67,6	61,8
Harderwijk	28	23	5	18	16	3	18	15	3	66,2	67,1	61,9
Nijmegen	113	86	27	77	61	16	71	57	14	67,8	70,4	59,5
Tiel	28	19	9	20	14	6	18	13	5	72,1	73,6	68,9
Wageningen	26	22	4	18	15	3	16	14	2	69,2	69,1	69,7
Zutphen	31	26	5	21	18	3	19	17	3	66,9	67,6	62,7
Gelderland*)	1.310	1.115	195	913	796	117	877	769	108	69,7	71,4	60,0
Nederland*)	10.963	8.755	2.208	7.603	6.201	1.402	7.259	5.970	1.289	69,4	70,8	63,5

*) Cijfers over Gelderland en Nederland hebben enkel betrekking op het jaar 2007

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek 2008

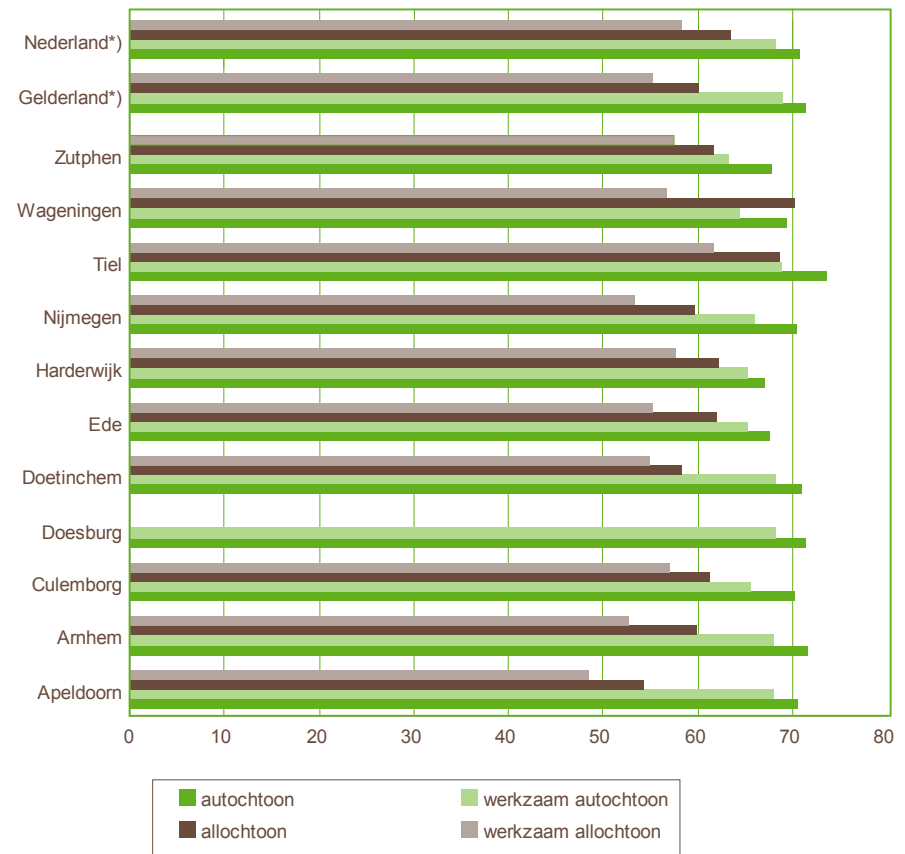
Om een beter inzicht te krijgen in de verhouding tussen bevolking, beroepsbevolking en werkzame beroepsbevolking is figuur 9 opgenomen. Figuur 9 laat zien dat de allochtone beroepsbevolking in 10 van de 11 gemeenten een kleiner onderdeel uitmaakt van de bevolking van 15 tot 65 jaar, dan het geval is bij de autochtone bevolkingsgroep (de donkergrijze en groene balken). Er zijn dus relatief gezien minder allochtonen beschikbaar voor werk dan autochtonen. Opvallend is dat in Wageningen dit juist andersom is. Daar is het percentage van de beroepsbevolking onder allochtonen hoger dan onder autochtonen. De vele buitenlandse medewerkers aan de internationaal georiënteerde landbouwuniversiteit beïnvloeden dit cijfer in positieve zin.

In Tiel en Harderwijk is het verschil tussen beschikbare allochtonen en autochtonen het kleinst. In Apeldoorn is dit verschil het grootst.

Deze figuur geeft tevens voor beide groepen weer welk percentage van de beroepsbevolking ook daadwerkelijk werkzaam is (lichtgroene en lichtgrijze balken). Opnieuw is in Apeldoorn het verschil tussen allochtonen en autochtonen het grootst. Het kleinste verschil vinden we terug in Zutphen.

In Apeldoorn is het verschil tussen allochtonen en autochtonen het grootst als het gaat om de beroepsbevolking en het werkzame deel van de beroepsbevolking.

Figuur 9 Percentage beroepsbevolking en werkzame beroepsbevolking naar herkomst ten opzichte van de totale bevolking van 15-65 jaar naar herkomst per gemeente, gemiddeld over 2005-2007

*) Cijfers over Gelderland en Nederland hebben enkel betrekking op het jaar 2007

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek 2008

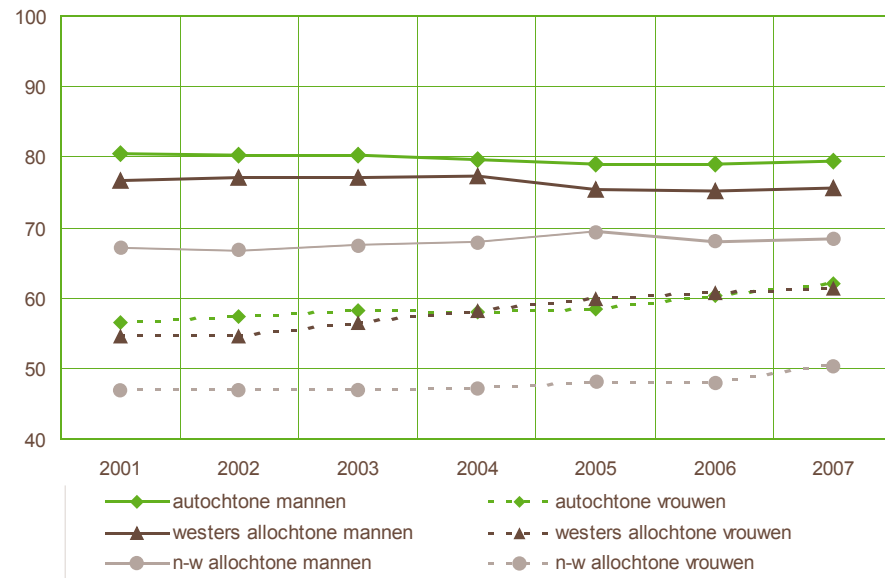
Arbeidsmarktparticipatie

Figuur 10 geeft weer hoe het staat met de arbeidsmarktparticipatie in Gelderland tussen 2001 en 2007. Dit is het percentage van de potentiële beroepsbevolking (iedereen van 15 tot 65 jaar) dat deelneemt aan het arbeidsmarktproces. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen de bruto arbeidsmarktparticipatie, waarin zowel werkenden als werkzoekenden (ingeschreven bij het CWI) zitten, en de netto arbeidsmarktparticipatie, waarin alleen de werkzame beroepsbevolking zit (met meer dan 12 uur werk per week).

Uit figuur 10 blijkt dat de arbeidsmarktparticipatie voor vier van de zes onderscheiden groepen de afgelopen jaren is toegenomen. Een geringe afname is te constateren bij de autochtone en westers allochtone mannen. Voor de drie onderscheiden groepen vrouwen is er een behoorlijke toename. Met name de arbeidsmarktparticipatie onder westers allochtone vrouwen is de laatste jaren toegenomen. Tussen 2006 en 2007 laten de niet-westerse allochtone vrouwen de grootste stijging zien.

Tussen 2006 en 2007 is de arbeidsmarktparticipatie van niet-westerse allochtone vrouwen het snelst gestegen.

Figuur 10 Bruto arbeidsmarktparticipatie van autochtone en allochtone mannen en vrouwen 2001-2007

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek 2008

In figuur 11 is de arbeidsmarktparticipatie van autochtonen en allochtonen voor de elf gemeenten weergegeven. De figuur is gebaseerd op de laatste twee kolommen van tabel 3. Voor de gemeente Doesburg zijn geen cijfers beschikbaar voor de allochtone bevolking. In de arbeidsmarktparticipatie van de autochtone bevolking zijn de verschillen tussen de elf gemeenten gering. De gemeente met de hoogste arbeidsparticipatie onder autochtonen is Tiel met 73,6%. De gemeente met het laagste percentage is Harderwijk met 67,1%.

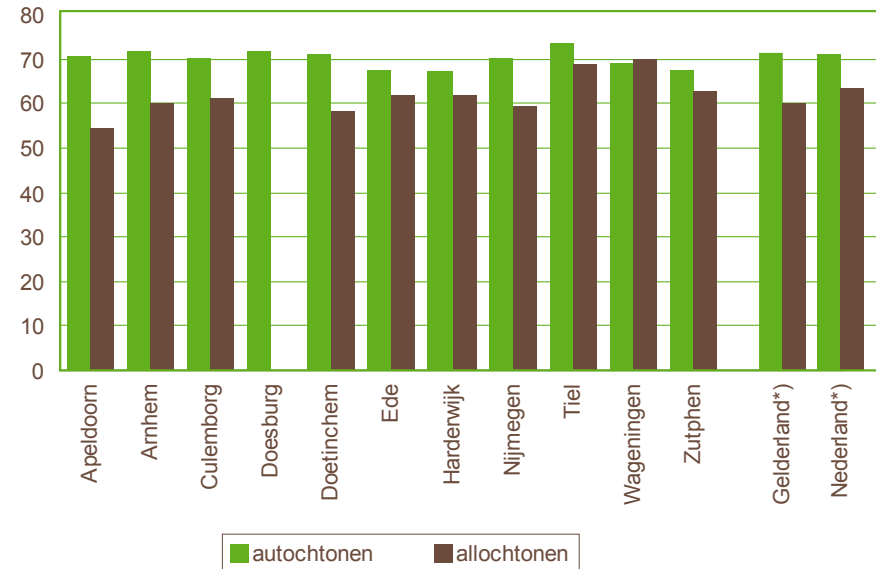
In de arbeidsmarktparticipatie van allochtonen is een grotere variatie tussen de gemeenten. De hoogste participatie treffen we aan in Wageningen met 69,7% en de laagste in Apeldoorn met 53,3%. In de gemeente Wageningen is de arbeidsparticipatie onder allochtonen zelfs 0,6% hoger dan onder de autochtone bevolking. Het onderscheid tussen Wageningen en de overige gemeenten in dit opzicht, was ook al te zien in figuur 9.

Als wij de unieke situatie in Wageningen buiten beschouwing laten, vinden wij de kleinste verschillen in arbeidsmarktparticipatie van allochtonen en autochtonen terug in Harderwijk en Zutphen. Het grootste verschil is te zien in Apeldoorn.

De vraag of het verschil in participatiegraad tussen allochtonen en autochtonen in Gelderland is toe- of afgenomen, kunnen wij niet beantwoorden. Dit komt omdat cijfers uit het jaar 2006 (zoals gepubliceerd in de vorige Integratiemonitor) niet te vergelijken zijn met de cijfers uit deze monitor waar wij uitgaan van een gemiddelde van een periode waar het jaar 2006 in zit.

In Wageningen is de participatiegraad van allochtonen hoger dan van autochtonen.

Figuur 11 Bruto arbeidsmarktparticipatie van autochtonen en allochtonen per gemeente, gemiddeld over 2005-2007

*) Cijfers over Gelderland en Nederland hebben enkel betrekking op het jaar 2007

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek 2008

Conclusie

- Het kleinste verschil tussen voor werk beschikbare allochtonen en autochtonen vinden we in de gemeenten Tiel en Harderwijk.
- In Apeldoorn is het verschil tussen allochtonen en autochtonen het grootst als het gaat om: de beroepsbevolking, het werkzame deel van de beroepsbevolking en de arbeidsmarktparticipatie.
- In Wageningen is de participatiegraad van allochtonen hoger dan van autochtonen.
- Tussen 2006 en 2007 is de arbeidsmarktparticipatie van niet-westerse allochtone vrouwen het snelst gestegen.

3. Onderwijs

In dit hoofdstuk presenteren wij de cijfers over onderwijs. Achtereenvolgens betreft het de deelname aan het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs, het middelbaar beroepsonderwijs en het hbo en wetenschappelijk onderwijs. Wij zoomen in op achterstandscores, citoscores, aanbod basisscholen en het vroegtijdig schoolverlaten in het voortgezet onderwijs.

Leerlingen in het basisonderwijs

De herkomst van de leerling in het basisonderwijs is niet vastgelegd in de leerlingenregistratie. Om toch een indruk te krijgen van het aantal allochtone leerlingen op de basisschool, maken we gebruik van de achterstandscores. Deze scores hanteert het Ministerie van Onderwijs voor het toewijzen van extra financiële middelen

Tot en met het schooljaar 2005/2006 zijn de criteria voor de achterstandscores:

- 0.25 voor autochtone kinderen met ouders die een laag opleidingsniveau hebben
- 0.40 voor schipperskinderen
- 0.70 voor kinderen van reizende- en trekkende bevolking
- 0.90 voor kinderen behorend tot een culturele minderheid, met ouders met een laag opleidings- en beroepsniveau
- 0,00 voor alle andere kinderen

Vanaf het schooljaar 2006/07 wordt er een nieuwe achterstandsregeling ingevoerd. De criteria etniciteit en beroep zijn vervallen, het opleidingsniveau van de ouder(s) levert een achterstandscore op van 0.30 of 1.20. De invoering van de nieuwe regeling is over vier schooljaren uitgespreid. Vanaf het schooljaar 2009/10 vallen alle leerlingen onder de nieuwe regeling. Het vergelijken van basisschoolgegevens

Tabel 4 Aantal leerlingen met een achterstandscore in het basisonderwijs per gemeente in het schooljaar 2007-2008 (score 0,90 = allochtoon)

Gemeente	Totaal aantal leerlingen	waarvan met achterstandscore							leerlingen met 0,9-score %	gemiddelde achterstandscore
		0,00	0,25	0,30	0,40	0,70	0,90	1,20		
Apeldoorn	13.897	11.802	461	719	1	51	571	292	4,1	0,09
Arnhem	11.872	8.819	450	696	1	16	1.287	603	10,8	0,19
Culemborg	3.072	2.564	64	82	0	1	246	115	8,0	0,13
Doesburg	1.129	848	92	74	0	1	87	27	7,7	0,14
Doetinchem	5.469	4.826	232	143	0	4	187	77	3,4	0,07
Ede	11.262	9.269	645	511	1	2	567	267	5,0	0,10
Harderwijk	4.316	3.494	201	131	1	8	306	175	7,1	0,13
Nijmegen	12.219	9.575	590	580	37	28	885	524	7,2	0,15
Tiel	4.450	3.333	207	272	0	9	413	216	9,3	0,17
Wageningen	2.580	2/298	67	77	0	2	81	55	3,1	0,07
Zutphen	4.847	4.285	179	145	0	4	149	85	3,1	0,07
Gelderland	195.353	165.236	10.367	8.696	67	218	7.106	3.663	3,6	0,08
Nederland	1.552.548	1.272.633	74.803	68.498	900	1.376	89.839	44.499	5,8	0,11

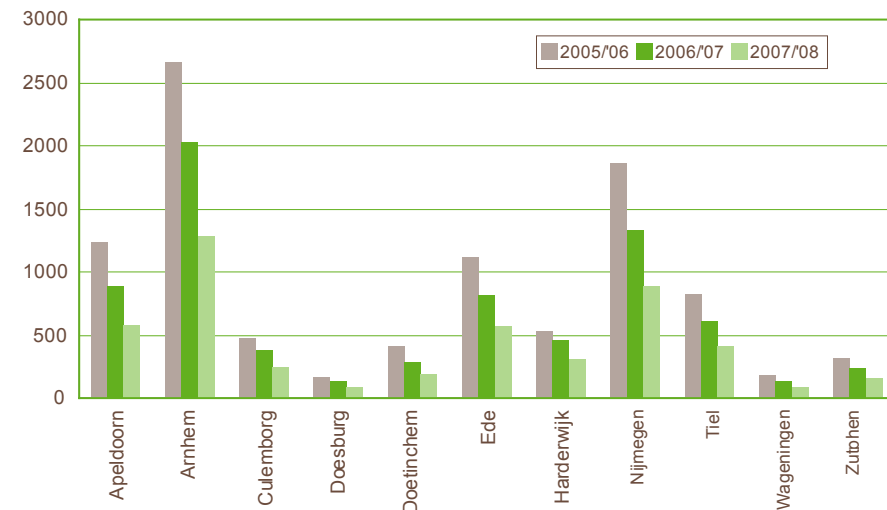
Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek 2008

over herkomst van 2 opeenvolgende jaren van de integratiemonitor is niet zonder meer mogelijk. Ieder volgend jaar is er 2 over schooljaren minder informatie over herkomst. De herkomstgegevens in deze monitor hebben betrekking op de leerlingen in de 4 hoogste leerjaren van de basisschool.

Tabel 4 geeft inzicht in het aantal leerlingen en de bijbehorende achterstandsscores in het basisonderwijs. De aantallen in de kolommen met achterstandsscore 0,25 0,40 0,70 en 0,90 hebben betrekking op de hoogste vier leerjaren van de basisschool. De aantallen in de kolommen met de score 0,30 en 1,20 betreft leerlingen uit de laagste vier leerjaren. Het percentage allochtone leerlingen (achterstandsscore 0,9) in het schooljaar 2007-2008 is een indicator. Het percentage is berekend op basis van het aantal allochtone leerlingen (0,9 score) in de hoogste vier leerjaren en gerelateerd aan het totaal aantal leerlingen van alle leerjaren. Het percentage allochtone leerlingen op de basisschool in Gelderland is lager dan het Nederlandse cijfer. In zes van de elf Gelderse gemeenten is het percentage allochtone leerlingen groter dan in Nederland. Het percentage allochtone basisschoolleerlingen is alleen in Doetinchem, Wageningen en Zutphen lager dan in Gelderland. Omdat het percentage de twee voorgaande schooljaren meerdere leergroepen betrof, is vergelijking van het percentage, tussen de jaren, niet zinvol. Het hoogste percentage allochtone basisschoolleerlingen komt Arnhem toe, evenals de 2 voorgaande schooljaren. Tiel en Culemborg volgen op plaats twee en drie, net als voorgaande jaren.

Onderstaande figuur 12 geeft inzicht in de absolute aantallen geregistreerde allochtone leerlingen gedurende de laatste drie schooljaren. De daling van de kolommen wordt veroorzaakt doordat er sinds de invoering van een ander systeem van achterstandsscores ieder volgend jaar van 2 leerjaren gegevens over de herkomst ontbreken. De grootste aantallen allochtone basisschoolleerlingen komen voor in de grootste Gelderse steden, Arnhem, Nijmegen, Apeldoorn en Ede. Met iets lagere aantallen allochtone basisschoolleerlingen volgen dan Tiel, Harderwijk en Culemborg, waar het aandeel jeugdigen binnen de groep allochtonen groot is (hoofdstuk 1).

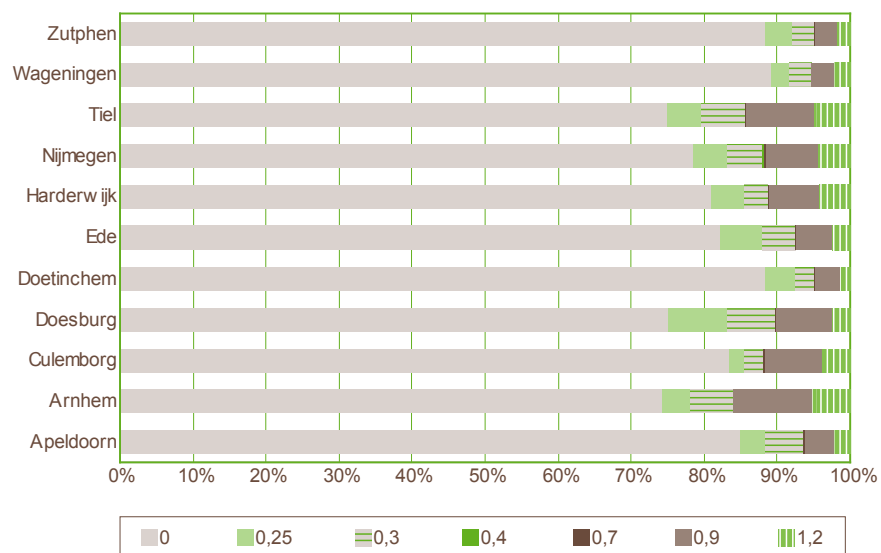
Figuur 12 Aantal allochtone basisschoolleerlingen 2005-2007

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek 2008

In figuur 13 is de verdeling van de achterstandsscore voor de verschillende gemeenten in beeld gebracht. Uit de grafiek is af te lezen dat achtereenvolgens in Wageningen, Zutphen, Doetinchem en Apeldoorn de hoogste percentages basisschoolleerlingen zonder achterstand hebben. De hoogste percentages treffen we aan in Arnhem, Tiel en Culemborg zoals ook eerder al is vastgesteld.

Figuur 13 Verdeling achterstandsscores basisschoolleerlingen per gemeente in schooljaar 2007-2008

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek 2008

Citoscores

Ieder jaar hebben de basisscholen de gelegenheid om de leerprestaties van de leerlingen van groep 8 te toetsen en een advies over het vervolgonderwijs te krijgen. De resultaten van deze toets zijn niet beschikbaar in de combinatie gemeente en etnische herkomst van de leerling. In figuur 14 zijn de resultaten van de Cito-toets gepresenteerd voor heel Nederland aan de hand van de achterstandsscores. De resultaten (een standaardscore tussen de 501 en 550) hebben betrekking op de toetsen in 2007 en 2008. In beide jaren is van ongeveer 14% van de leerlingen de achterstandsscore niet bekend. De gemiddelde standaardcores voor de leerlingen zonder achterstand (0,0) is minimaal 4 punten hoger dan de gemiddelde standaardscore voor de verschillende groepen leerlingen met een achterstand. Voorts valt op dat de scores in 2008 voor bijna alle onderscheiden groepen hoger zijn dan in 2007. Voor de allochtone leerlingen (0,90) is de het resultaat in 2008 0,8 punt hoger dan in 2007.

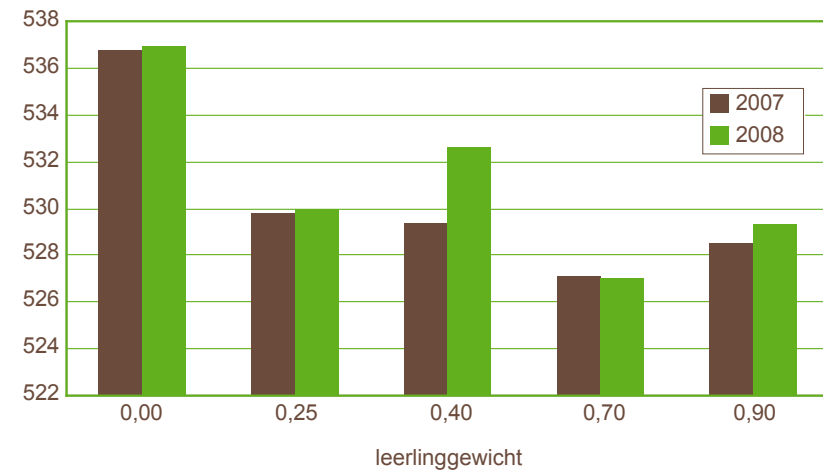
Het verschil in de gemiddelde standaardscore tussen allochtone en overige leerlingen was in 2007 7,4 punten, in 2008 is het gemiddelde verschil 6,7 punt.

Tabel 5 Aantal en percentage leerlingen en gemiddelde standaardcores naar leerlinggewicht in 2007 en 2008

	Gewicht					
	Onbekend	0,0	0,25	0,40	0,70	0,90
2007						
Aantallen	20.397	92.897	13.603	170	216	15.159
Percentages	14,3	65,2	9,5	0,1	0,2	10,6
Standaardscore	535,9	536,8	529,8	527,1	527,1	528,5
2008						
Aantallen	19.326	93.389	12.176	191	202	14.441
Percentages	13,8	66,8	8,7	0,1	0,1	10,3
Standaardscore	536,0	536,9	530,0	532,6	527,0	529,3

Bron: Citogroep Primair Onderwijs, Arnhem 2008

Figuur 14 Gemiddelde standaardcores bij de Cito-toets naar achterstandsgroep in 2007 en 2008

Bron: Citogroep Primair Onderwijs, Arnhem 2008

Zwarte en witte scholen

Tabel 6 geeft een overzicht van de witte, grijze en zwarte basisscholen in de 11 Gelderse gemeenten. De definitie van een witte, grijze of zwarte school is gebaseerd op het percentage allochtone leerlingen binnen de totale leerling-populatie per school. Een witte school is een school waarbij het percentage allochtone leerlingen lager is dan 10%. Een grijze school heeft een percentage allochtonen tussen de 10% en 50%. Een zwarte school heeft 50% of meer leerlingen met een allochtone afkomst. De informatie is afkomstig van CFI (Centrale Financiën Instelling), die een afwijkende definitie van allochtonen hanteert¹.

In tabel 6 zien we dat voor het schooljaar 2007 voor alle 11 gemeenten en Gelderland de cijfers beschikbaar zijn. Van alle Gelderse basisscholen in 2007 is

77,5% een witte school, 18,4% een grijze school en 4,0% is een zwarte school. De verdeling naar schooltype voor het totaal van de 11 gemeenten heeft een andere procentuele verdeling dan voor de provincie Gelderland. In de grotere steden zijn meer grijze en zwarte scholen. Van de 11 gemeenten heeft alleen Zutphen een hoger percentage witte scholen, namelijk 78,9%. De gemeenten Doetinchem, Ede, Wageningen en Apeldoorn hebben een iets lager percentage witte scholen dan het Gelderse percentage. In Doesburg, Tiel, Culemborg, Arnhem en Nijmegen is minder dan 50% van de basisscholen een witte school. Relatief veel grijze scholen bevinden zich in de gemeenten Doesburg, Tiel, Culemborg, Arnhem en Harderwijk. De zwarte scholen komen relatief gezien het meeste voor in Arnhem, Nijmegen en Culemborg.

Tabel 6 Witte, grijze en zwarte basisscholen in 11 gemeenten op 1 oktober 2007, 2006 en 2005*

Gemeente	2007				2006				2005			
	Totaal	wit %	grijs %	zwart %	Totaal	wit %	grijs %	zwart %	Totaal	wit %	grijs %	zwart %
Apeldoorn**	70	64,3	27,1	7,1	54	50,0	38,9	11,1	72	69,4	19,4	11,1
Arnhem	46	30,4	43,5	26,1	46	23,9	50,0	26,1	46	41,3	32,6	26,1
Culemborg	12	25,0	58,3	16,7	12	25,0	58,3	16,7				
Doesburg	4		100,0		4		100,0					
Doetinchem	24	75,0	20,8	4,2	18	61,1	33,3	5,6	24	70,8	25,0	4,2
Ede	54	68,5	25,9	5,6					35	48,6	37,1	14,3
Harderwijk	19	52,6	36,8	10,5	19	42,1	47,4	10,5	23	60,9	30,4	8,7
Nijmegen	41	48,8	34,1	17,1	37	40,5	37,8	21,6	41	46,3	34,1	19,5
Tiel	16	18,8	81,3		14	7,1	92,9		14	21,4	78,6	
Wageningen	12	66,7	25,0	8,3	12	66,7	25,0	8,3				
Zutphen	19	78,9	15,8	5,3	14	50,0	42,9	7,1	18	66,7	27,8	5,6
Totaal	317	54,6	34,4	10,7	230	39,6	46,1	14,3	273	55,3	31,1	13,6
Gelderland*)	957	77,5	18,4	4,0								

* De aantallen waarop deze percentages gebaseerd zijn, staan in bijlage 14.

** 1 school onbekend, gerekend tot de witte scholen.

Bron: CFI 2008

¹ Hier wordt de definitie van CFI (Centrale Financiën Instelling) gehanteerd, waarbij onder allochtone leerlingen wordt verstaan: alle leerlingen die zelf of van wie één van de ouders geboren is in een van de volgende landen: Aruba, de Molukse Eilanden, Spanje, Griekenland, Italië, Kaapverdië, Marokko, Nederlandse Antillen, niet-Engelstaligen, Portugal, Suriname, Tunesië, Turkije, voormalig Joegoslavië, vluchtelingen. Deze definitie komt niet geheel overeen met de definitie van CBS die in de rest van deze monitor wordt gehanteerd.

De vergelijking met voorgaande jaren om verschuivingen te signaleren is minder zinvol omdat er voor enkele gemeenten manco's in de tellingen van 2005 en 2006 zijn. Voor Apeldoorn geldt dat er tussen 2005 en 2007 een toename is van de grijze scholen. Voor Arnhem is het aandeel zwarte scholen constant, het aandeel witte en grijze fluctueert omdat er een aantal scholen is dat rond de grens van 10% allochtone leerlingen schommelt. In Culemborg en Doesburg zijn er geen verschuivingen waarneembaar. In Doetinchem zijn er enkel grijze scholen doorgeschoven naar de witte scholen. De cijfers voor Ede zijn incompleet. Harderwijk kent het laatste jaar een verschuiving van grijs naar wit. Van enkele Nijmeegse scholen ontbreekt de informatie over 2006, het beeld van 2005 en 2007 komt in grote lijnen overeen. In Tiel zijn geen zwarte scholen dus verdelen de scholen zich over de categorieën wit en grijs, waarbij enkele scholen zich rond de 10% allochtonen grens bevinden, gezien de jaarlijkse schommeling. Wageningen kent geen verschuivingen en voor Zutphen geldt dat er 1 zwarte school is en dat er een aantal scholen is op de grens tussen wit en grijs.

Leerlingen in het voortgezet onderwijs

In tabel 7 is het aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs in het schooljaar 2007/2008 weergegeven. Het betreft hier de leerlingen in de eerste twee algemene leerjaren van het voortgezet onderwijs en de leerlingen in de vervolgjaren van VMBO, HAVO en VWO onderwijs. In de praktijk volgt iedere leerling het voortgezet onderwijs in of zo dicht mogelijk bij zijn eigen woonplaats. De leerlingenpopulatie op het voortgezet onderwijs is een afspiegeling van de populatie twaalf tot achttien jarigen in de woongemeente. In Arnhem, Tiel, Nijmegen, Culemborg en Doesburg is het aandeel van de niet-westerse allochtonen in de totale leerlingenpopulatie groter dan 15 procent. Het kleinste aandeel niet-westerse allochtonen treffen we in Zutphen aan. Een vergelijking met de twee voorgaande schooljaren geeft marginale verschuivingen. Alleen in Culemborg deed zich twee maal een stijging van 1% voor in het aandeel niet-westerse allochtonen op het voortgezet onderwijs.

Het aandeel niet-westerse allochtonen in het voortgezet onderwijs is de laatste jaren stabiel.

Tabel 7 Aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs naar herkomst in 2007-2008

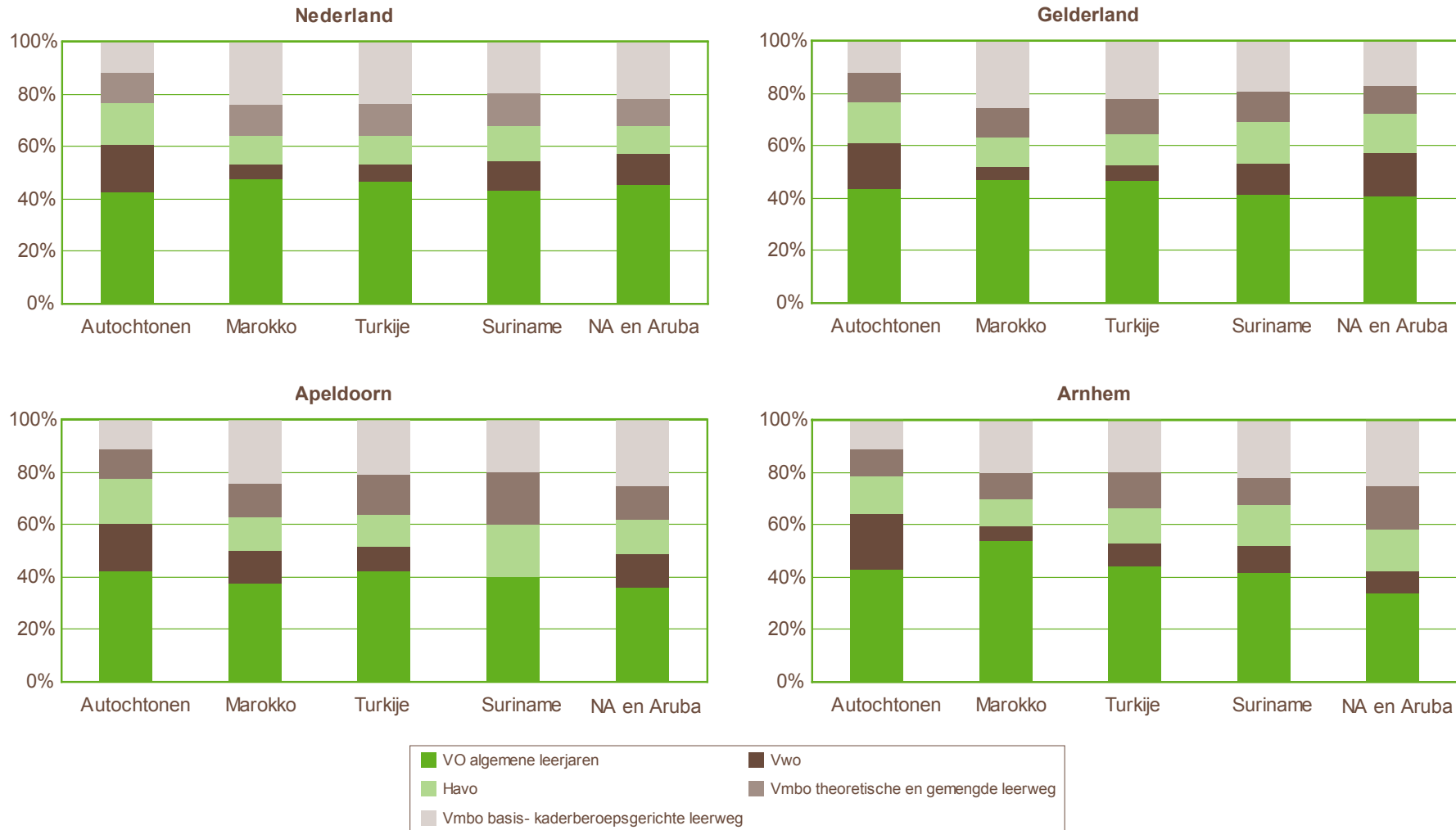
Gemeente	Totaal	Autochtonen	Westers allochtonen	Niet-westers allochtoon	Waarvan						
					%	Marokko	Turkije	Suriname	NA & Aruba	Overig niet-westers	Herkomst onbekend
Apeldoorn	8.868	7.422	541	898	10	61	323	56	80	378	7
Arnhem	6.705	4.316	553	1.816	27	203	732	200	97	584	20
Culemborg	1.786	1.357	107	321	18	174	35	33	26	53	1
Doesburg	649	500	46	103	16	2	61	19	1	20	
Doetinchem	3.327	2.843	183	299	9	12	141	15	22	109	2
Ede	6.565	5.675	271	611	9	202	156	42	19	192	8
Harderwijk	2.462	1.997	124	340	14	93	146	17	9	75	1
Nijmegen	7.384	5.333	605	1.425	19	252	415	93	129	536	21
Tiel	2.390	1.773	148	467	20	128	198	29	14	98	2
Wageningen	1.633	1.265	160	201	12	22	3	26	7	143	7
Zutphen	2.662	2.241	204	215	8	15	96	23	17	64	2
Gelderland	115.164	98.646	6.111	10.254	9	1.512	3.191	850	635	4.066	153
Nederland	914.210	723.695	58.442	128.942	14	24.916	28.905	22.453	9.262	43.406	3.131

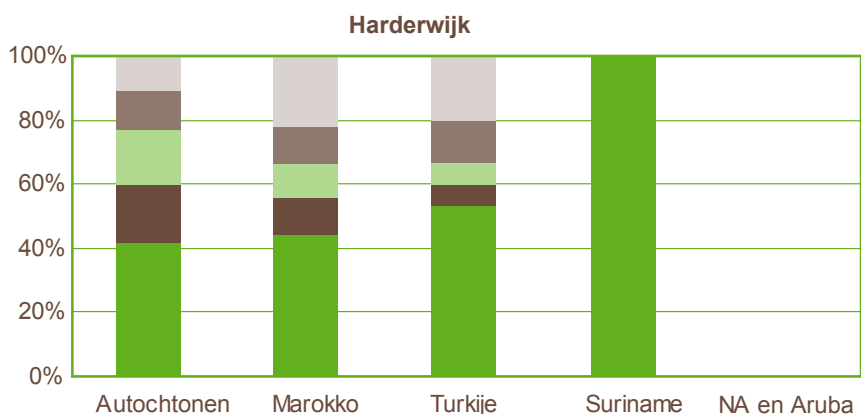
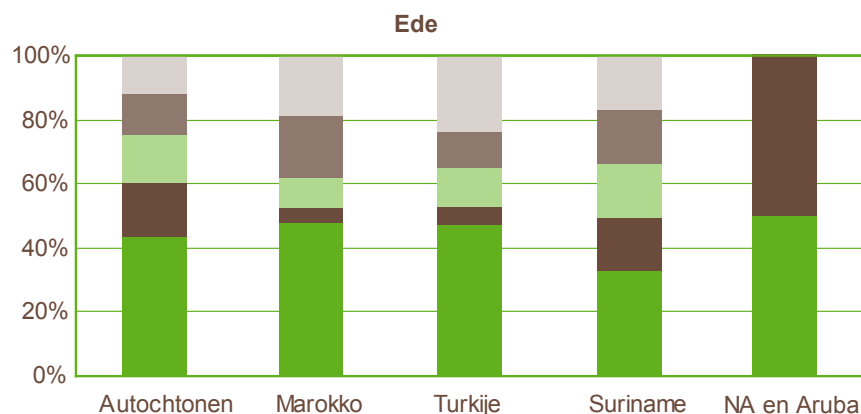
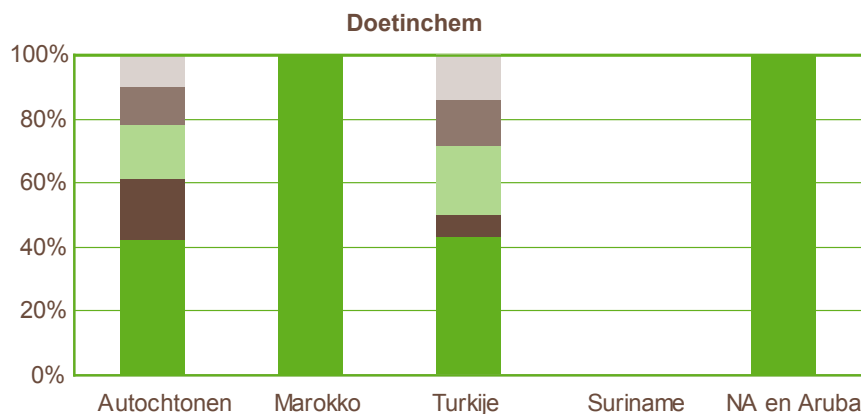
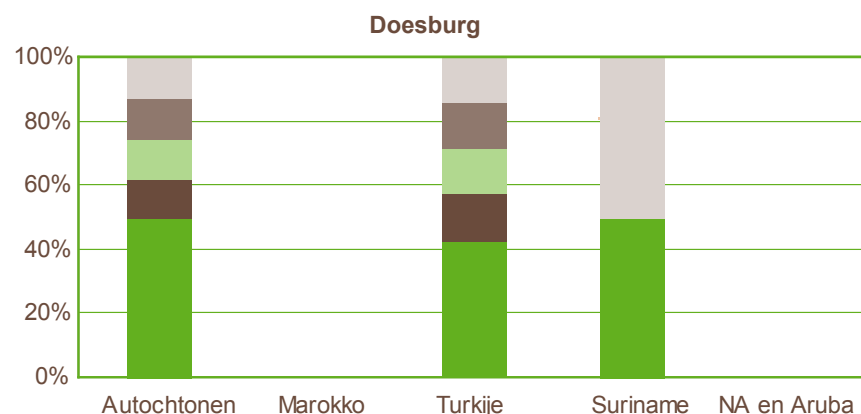
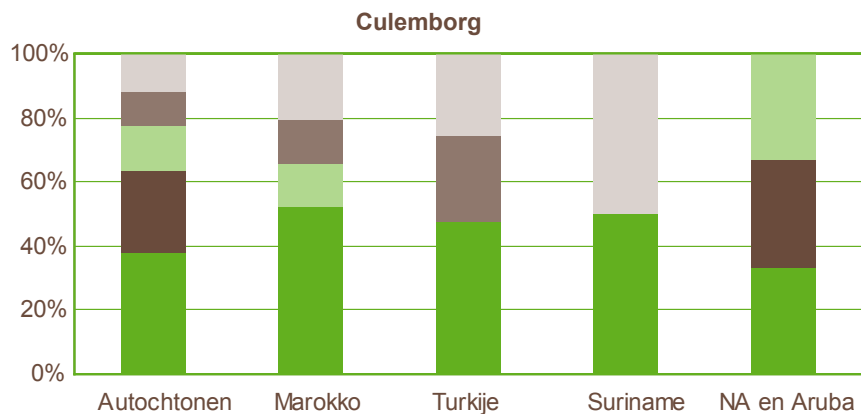
Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek 2008

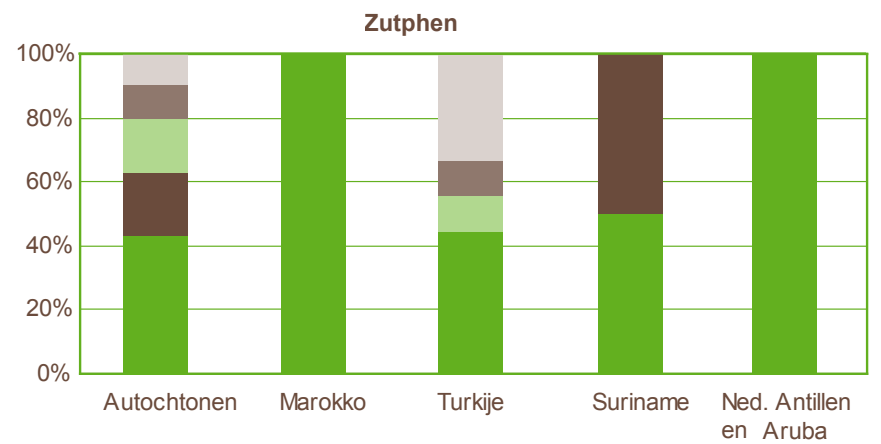
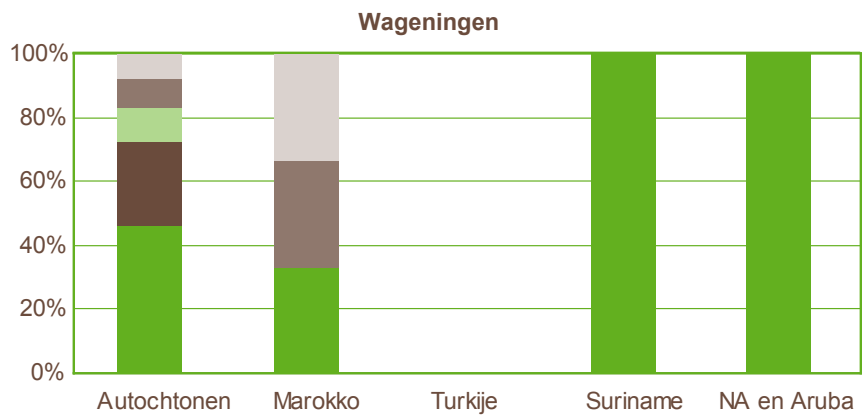
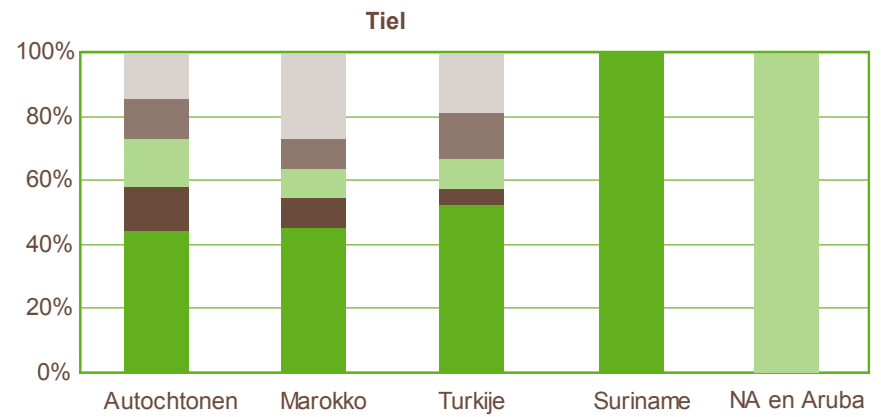
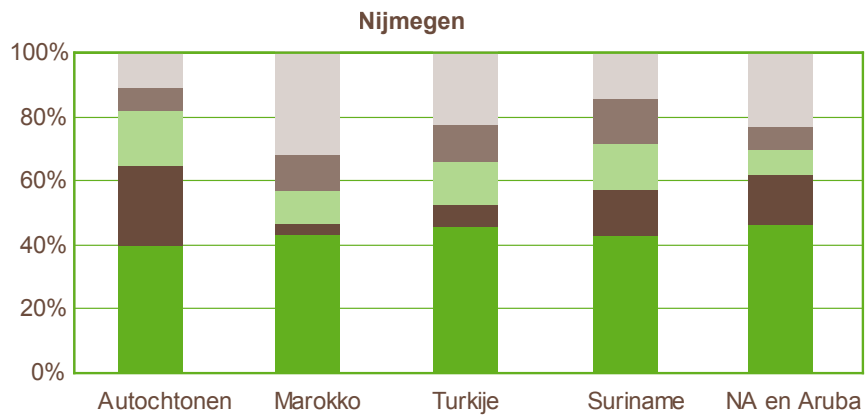
In figuur 15 is per Gelderse gemeente voor de autochtone en niet-westerse allochtone leerlingen de verdeling over de verschillende onderwijssoorten in het voortgezet onderwijs weergegeven. Het beeld voor Nederland en Gelderland is vrijwel identiek. Voor alle elf de gemeenten geldt dat ruim 40% van alle autochtone leerlingen in de eerste twee jaar algemene leerjaren zit. De hoogste percentages autochtone Vwo leerlingen treffen we aan in Nijmegen en Wageningen. De Havo groepen onder de autochtone leerlingen zijn het grootst in Apeldoorn,

Doetinchem, Harderwijk en Zutphen. Het hoogste percentage autochtone VMBO leerlingen treffen we aan in Tiel en Doesburg, het laagste in Wageningen. Het beeld voor de niet-westerse allochtonen naar gemeente en onderwijssoort wordt in belangrijke mate beïnvloed door de ongelijke spreiding van de niet-westerse allochtonen naar herkomst over de elf gemeenten. Voor alle gemeenten geldt dat het percentage VMBO leerlingen voor de allochtonen naar herkomst hoger is dan voor de autochtone leerlingen.

Figuur 15 Procentuele verdeling naar onderwijsniveau en herkomst leerling per gemeente in 2007-2008

Leerlingen in het middelbaar beroepsonderwijs

In tabel 8 is het aantal leerlingen in het middelbaar beroepsonderwijs in het schooljaar 2007/2008 weergegeven. In het schooljaar 2007/2008 zijn er 63.572 leerlingen ingeschreven voor een beroepsbegeleidende- of beroepsopleidende leerweg. Landelijk is het aandeel van de niet-westerse allochtonen 20% van het totaal aantal deelnemers aan dit onderwijs. In Gelderland is het aandeel niet-westerse allochtonen 12% van het aantal leerlingen. Voor de gemeenten Arnhem, Nijmegen, Culemborg en Tiel ligt het aandeel van de niet-westerse allochtonen boven het Nederlandse percentage. Vergelijking van de cijfers met de twee voorgaande schooljaren leert ons dat het MBO in de provincie en in bijna alle elf gemeenten in omvang toeneemt. Het aandeel niet-westerse allochtonen in Tiel is de laatste jaren met 3% gestegen. In Culemborg en Doetinchem is het aandeel niet-westerse allochtonen in twee opeenvolgende jaren met een vol procentpunt gedaald.

Tabel 8 Aantal leerlingen in het middelbaar beroepsonderwijs naar herkomst in 2007- 2008

Gemeente	Totaal	Autochtonen	Westers allochtonen	Niet-westerse allochtonen	Waarvan						
					%	Marokko	Turkije	Suriname	NA & Aruba	Overig niet-westerse	Herkomst onbekend
Apeldoorn	4.883	3.820	315	730	15	59	263	56	75	277	18
Arnhem	5.394	2.988	429	1.957	36	208	590	206	226	727	20
Culemborg	810	566	48	193	24	121	24	18	6	24	3
Doesburg	402	291	32	78	19	1	61	4	6	5	1
Doetinchem	1.764	1.477	94	192	11	5	86	10	10	81	1
Ede	3.667	3.025	172	465	13	184	128	27	8	118	5
Harderwijk	1.492	1.197	77	218	15	54	107	10	4	43	0
Nijmegen	4.030	2.470	384	1.160	29	245	302	97	141	375	16
Tiel	1.391	984	99	307	22	89	136	12	4	66	1
Wageningen	755	558	59	136	18	29	8	16	7	76	2
Zutphen	1.361	1.038	97	225	17	13	111	14	8	79	1
Gelderland	63.572	52.025	3.653	7.785	12	1.277	2.474	679	608	2.747	109
Nederland	513.258	377.573	32.153	101.767	20	21.385	21.706	20.276	10.236	28.164	1.765

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek 2008

Studenten in het hoger beroepsonderwijs en het wetenschappelijk onderwijs

In tabel 9 is het aantal studenten in het hoger beroepsonderwijs en het wetenschappelijk onderwijs in het schooljaar 2007/2008 weergegeven. In dit studiejaar staan er in het hbo en wetenschappelijk onderwijs 62.547 studenten ingeschreven. Het aandeel niet-westerse allochtonen in deze typen onderwijs in Gelderland is 8 %. Dit percentage is lager dan het Nederlandse met 13%. In het eerste hoofdstuk Demografie zagen we dat de niet-westers allochtonen in Gelderland een kleiner deel van de totale bevolking uitmaken dan in Nederland (Gelderland: 6,3%, Nederland: 10,8%). De jeugdige leeftijden in de niet-westerse bevolkingspopulatie hebben ten opzichte van de autochtone bevolking een oververtegenwoordiging. Dit in ogenschouw nemend concluderen we dat de deelname aan het hbo en wetenschappelijk onderwijs door de niet-westerse allochtonen in Gelderland en Nederland redelijk overeenkomt.

De vorige Integratiemonitor laat ons twee jaar terugkijken. Het hbo en wetenschappelijk onderwijs zitten behoorlijk in de lift. In Nederland groeide het aantal studenten jaarlijks met ongeveer 12.000. In Gelderland was dat ruim 1.500 en 650. De groei kwam vooral voor bij de autochtone studenten en de allochtonen met een westerse afkomst. Binnen de niet-westerse allochtonen groeide vooral de groep Turkse studenten.

Tabel 9 Aantal studenten in het hbo en wetenschappelijk onderwijs naar herkomst in 2007-2008

Gemeente	Totaal	Autochtonen	Westers allochtonen	Niet-westers allochtonen	Waarvan						
					%	Marokko	Turkije	Suriname	NA & Antillen	Overig niet-westers	Herkomst onbekend
Apeldoorn	3.499	2.899	264	336	10	19	133	26	27	131	0
Arnhem	6.756	4.663	782	1.311	19	109	240	112	262	588	0
Culemborg	680	536	57	87	13	47	2	9	8	21	0
Doesburg	194	159	11	24	12	0	15	2	0	7	0
Doetinchem	1.140	967	81	92	8	0	38	5	5	44	0
Ede	3.500	3.093	178	229	7	60	45	27	12	85	0
Harderwijk	991	833	58	100	10	12	36	12	3	37	0
Nijmegen	16.237	13.553	1.469	1.215	7	111	210	95	232	567	
Tiel	861	654	81	126	15	33	43	8	5	37	0
Wageningen	4.492	3.258	493	741	16	9	9	40	18	665	0
Zutphen	1.014	862	80	72	7	12	38	5	6	11	0
Gelderland	62.547	52.506	4.726	5.315	8	544	1.013	435	662	2.661	0
Nederland	587.105	439.158	54.852	76.460	13	10.517	10.519	16.134	9.223	30.067	16.635

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek 2008

Voortijdig schoolverlaten

In tabel 10 is het aantal voortijdig schoolverlaters van het voortgezet onderwijs in de schooljaren 2006/2007 en 2005/2006 weergegeven. De registratie van het voortijdig schoolverlaten en de rapportage hierover heeft dit jaar enige wijzigingen ondergaan. Om een zuiverder beeld van het probleem te krijgen is de registratie van schoolverlaten en herplaatsen dit jaar aan de leerling gerelateerd en is de rapportage op leerling-niveau. Eerdere jaren werd op incidentniveau geregistreerd en gerapporteerd en was er geen inzicht in leerlingaantallen die het betrof. De incidenten cijfers van 2005/2006 zijn omwille van de vergelijkbaarheid omgerekend naar leerlingaantallen.

De informatie over het voortijdig schoolverlaten naar herkomst van de leerling is niet per woongemeente beschikbaar maar wel op het niveau van de Regionale Meldcentra (RMC's). In Gelderland zijn 7 RMC's. Drie van de zeven regio's bestaan uit enkel Gelderse gemeenten. De vier overige regio's hebben elk ook een of meer niet-Gelderse gemeenten binnen hun grenzen. In schooljaar 2005/2006 komt het percentage voortijdig schoolverlaters volgens deze nieuwe

registratie uit op 2%. Een schooljaar later is dit percentage gedaald naar 1,8%. Voor alle zeven regio's geldt dat het percentage voortijdig schoolverlaters in beide schooljaren beneden het Nederlands gemiddelde ligt. Binnen Gelderland is er wel degelijk verschil tussen de regio's. De regio IJssel-Vecht (gemeenten Hatterm en Heerde) heeft in beide schooljaren het laagste percentage voortijdig schoolverlaters. In de regio's Arnhem/Nijmegen en Eem en Vallei (Barneveld, Ede, Scherpenzeel, Wageningen en tien Utrechtse gemeenten) komen gedurende beide schooljaren relatief de meeste voortijdig schoolverlaters voor. In de regio Stedendriehoek is het percentage teruggebracht van 1,9% in 2005/2006 naar 1,5% in 2006/2007.

Het aandeel allochtonen in de groep schoolverlaters neemt iets toe, van 19,4% in schooljaar 2005/2006 naar 20,2% in schooljaar 2006/2007.

Tabel 10 Aantal voortijdig schoolverlaters naar herkomstregio en schooljaar

Schooljaar/RMC regio	Leerlingen/deelnemers 1 oktober	Waarvan % woonachtig in Gld	Voortijdig schoolverlaters						
			Totaal	%	Autochtoon	1e generatie allochtonen	2e generatie allochtonen	Herkomst onbekend	% allochtonen
2006-2007									
Arnhem/Nijmegen	37.056	100,0	618	1,7	449	44	105	20	24,1
Noordwest-Veluwe	110736	86,7	176	1,5	151	4	19	2	13,1
Oost-Gelderland	18.499	100,0	252	1,4	190	20	26	16	18,3
Rivierenland	15.485	100,0	220	1,4	188	9	21	2	13,6
Stedendriehoek	23.804	75,2	365	1,5	287	21	47	10	18,6
Eem en Vallei	35.720	41,2	604	1,7	447	42	99	16	23,3
IJssel-Vecht	25.216	7,5	297	1,2	227	25	30	15	18,5
2005-2006									
Arnhem/Nijmegen	36.808	100,0	613	1,7	426	56	89	42	23,7
Noordwest-Veluwe	11.715	86,7	180	1,5	151	5	11	13	8,9
Oost-Gelderland	18.197	100,0	278	1,5	195	24	29	30	19,1
Rivierenland	15.199	100,0	206	1,4	175	7	13	11	9,7
Stedendriehoek	23.775	75,2	456	1,9	333	29	67	27	21,1
Eem en Vallei	34.949	41,2	598	1,7	438	49	78	33	21,2
IJssel-Vecht	25.077	7,5	274	1,1	184	31	17	42	17,5

Bron: CFI 2008

Beschouwen we enkel de allochtone leerlingen binnen de groep voortijdig schoolverlaters dan zien we voor beide schooljaren een grote spreiding in het percentage allochtonen. De spreiding is direct het gevolg van het aandeel van de allochtone leerlingen in de totale leerling-populatie. Inzicht in de leerling-populaties op regio-niveau ontbreekt zodat het onmogelijk is om een buitensporig percentage voortijdig schoolverlaters per regio te duiden. Vergelijking van beide schooljaren laat zien dat vijf van de zeven regio's in 2006/2007 een hoger aandeel allochtonen kent dan het schooljaar 2005/2006. Alleen de regio's Oost-Gelderland en Stedendriehoek kennen een daling in het aandeel allochtonen onder de voortijdig schoolverlaters.

Conclusie

- In Doetinchem, Wageningen en Zutphen is het percentage allochtone leerlingen op de basisschool lager dan het percentage voor Gelderland. De hoogste percentages allochtone leerlingen op de basisschool treffen we aan in Arnhem, Tiel en Culemborg. Deze drie gemeenten vormen al een aantal jaren de top drie. De grootste aantallen allochtone basisschoolleerlingen gaan in de vier grote steden naar school, Arnhem, Nijmegen, Apeldoorn en Ede.
- De schoolresultaten zoals die worden gemeten met de Cito-toets laten zien dat de allochtone leerlingen de achterstand op overige leerlingen inlopen. Het verschil in de gemiddelde standaardscore tussen allochtone en overige leerlingen was in 2007 7,4 punten, in 2008 is het gemiddelde verschil 6,7 punt.
- De grijze scholen komen relatief gezien het meest voor in Doesburg, Tiel, Culemborg, Arnhem en Harderwijk. De zwarte scholen zijn relatief het meest aanwezig in Arnhem, Nijmegen en Culemborg.
- Arnhem, Tiel, Nijmegen, Culemborg en Doesburg hebben elk meer dan 15% van de leerlingen van niet-westerse allochtonen in het voortgezet onderwijs.
- Het aandeel niet-westerse allochtonen in het voortgezet onderwijs is de laatste jaren stabiel.
- Voor alle elf de gemeenten geldt dat het percentage niet-westerse allochtonen dat VMBO onderwijs volgt hoger is dan het percentage autochtone leerlingen dat voor het VMBO kiest.
- In Arnhem, Nijmegen, Culemborg en Tiel volgen relatief veel niet-westerse allochtonen het MBO. In Tiel is er de laatste jaren een stijging met 3%.
- Het aandeel niet-westerse allochtonen in het hbo en wetenschappelijk onderwijs in Gelderland houdt gelijke tred met het landelijke beeld. Het aantal Turkse studenten aan het hbo en wetenschappelijk onderwijs neemt de laatste jaren toe.
- Het voortijdig schoolverlaten in het voortgezet onderwijs is in zijn totaliteit in het school 2006/2007 (1,8%) iets afgenomen ten opzichte van het schooljaar 2005/2006 (2,0%). Het aandeel allochtonen in de groep schoolverlaters neemt iets toe, van 19,4% in schooljaar 2005/2006 naar 20,2% in schooljaar 2006/2007.

4. Leefbaarheid en veiligheid

Dit hoofdstuk gaat in op twee onderwerpen die beide verband houden met leefbaarheid en veiligheid. We beperken ons hierbij tot een overzicht van concentratie-wijken in elf Gelderse gemeenten en cijfers over aantallen verdachten en verdachte jongeren. Uiteraard is het onderwerp leefbaarheid en veiligheid veel breder. Er zijn namelijk meerdere factoren die een rol spelen bij een gevoel van leefbaarheid en veiligheid van een wijk, zoals: de fysieke woonomgeving, de bevolkingssamenstelling en de sociaal-economische positie van de bewoners. De Stichting Atlas voor gemeenten heeft een zogenaamde *WijkWijzer* ontwikkeld waarin per wijk wordt weergegeven welke indicatoren in die wijk bedreigend zijn voor de leefbaarheid en veiligheid in die wijk.

Concentratiebuurten

De definitie van een concentratiebuurt verschilt sterk per gemeente. Om verschillende gemeenten toch met elkaar te kunnen vergelijken hanteren wij in de Integratiemonitor een eigen definitie van een concentratiebuurt. Dit zijn buurten waarvan het percentage niet-westerse allochtone bewoners minimaal anderhalf keer het gemiddelde percentage van de gemeente is.¹ We hebben voor buurten in plaats van wijken gekozen, omdat buurten over het algemeen kleiner zijn en daarom duidelijker aangeven waar de concentraties precies te vinden zijn.

Bij deze vergelijking dient rekening te worden gehouden met de verschillen tussen de eenheden die gemeten zijn. Niet elke buurt in tabel 11 en 12 telt evenveel inwoners. Ook kan de indeling per gemeente verschillen. Sommige gemeenten hebben meerdere kleine buurten, anderen gebruiken juist indelingen in grotere eenheden.

In de vorige Integratiemonitor zagen wij in zes van de elf gemeenten het percentage concentratiebuurten dalen. In de periode 2006-2007 heeft de daling bij drie gemeenten verder doorgezet, namelijk: Ede, Nijmegen en Zutphen. Bij Zutphen is de daling echter te verklaren door de gemeentelijke herindeling. In Arnhem en Harderwijk is er sprake van een stijging. Voor de concentratiebuurten van alle elf gemeenten samen geldt dat er sprake is van een stabiele situatie over de afgelopen drie jaar van 14%.

Tabel 11 Concentratiebuurten per gemeente op 1 januari 2005, 2006 en 2007

Gemeenten	Buurten totaal			Concentratiebuurten					
	aantal			aantal			%		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007	2005	2006	2007
Apeldoorn	95	96	96	9	7	7	9	7	7
Arnhem	81	81	81	13	13	15	16	16	19
Culemborg	8	8	8	2	1	1	25	13	13
Doesburg	7	7	7	2	2	2	29	29	29
Doetinchem	82	82	83	7	9	9	9	11	11
Ede	64	64	67	11	10	9	17	16	13
Harderwijk	59	59	55	7	6	7	12	10	13
Nijmegen	44	44	44	9	8	7	20	18	16
Tiel	25	25	25	3	3	3	12	12	12
Wageningen	13	14	14	2	2	2	15	14	14
Zutphen	16	16	31	4	8	8	25	50	26
Totaal	494	496	511	69	69	70	14	14	14

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen 2008

In tabel 12 is een compleet overzicht gegeven van alle concentratiebuurten in de elf gemeenten volgens de hier gehanteerde definitie. Vergeleken met de cijfers van 2005 zien we opnieuw dat in de meeste steden buurten voorkomen met een percentage van 30% niet-westerse allochtonen of hoger. Alleen in Apeldoorn, Doesburg en Doetinchem komen deze hoge concentraties niet voor. Arnhem is nog steeds de gemeente met de meeste buurten die 30% of hoger scoren, namelijk 13 van de 15 concentratiebuurten. De buurt met de hoogste concentratie niet-westers allochtone bewoners ligt in Arnhem, (Immerloo II). De tweede plek is de Harderwijkse buurt Stadsdennen-Oost, terwijl in heel Harderwijk slechts 10% van de bevolking van niet-westers allochtone afkomst is.

¹ We gebruiken de indeling van buurten zoals die door het CBS gehanteerd wordt. Deze indeling stemt echter niet altijd overeen met die van de gemeenten (volgens de websites).

Tabel 12 Percentage niet-westerse allochtonen, onderverdeeld naar herkomst, per concentratiebuurt per gemeente op 1 januari 2007

	Inwoners	Niet-westers allochtonen	Turkije	Marokko	Suriname	Nederlandse Antillen en Aruba	Overig niet-westers
Apeldoorn	155.560	7	3	0	1	1	3
Anklaar	4.580	21	9	1	1	2	9
Orden	6.340	15	9	1	0	1	4
Rivierenkwartier	2.800	14	7	1	1	0	4
Sluisoord	4.190	17	7	1	1	2	6
Sprenkelaar	3.800	20	8	1	1	2	8
Staatsliedenkwartier	3.150	21	11	2	1	1	6
Zuidbroek	300	12	1	0	0	1	11
Arnhem	142.570	17	5	2	2	1	6
Arnhemse Broek	2.780	42	28	2	3	2	7
Bij de John Frostbrug	110	34	4	3	17	7	4
Groene Weide	2.300	28	6	3	3	3	13
Immerloo I	1.280	48	15	15	3	3	11
Immerloo II	1.980	62	9	7	6	4	36
Kamillehof en Bakenhof	2.470	35	10	9	4	2	10
Klarendal-Noord	2.340	36	17	3	6	2	8
Klarendal-Zuid	2.440	32	17	1	4	2	8
Malburgen West	3.490	38	10	10	3	4	12
Presikkaaf I	1.910	35	11	3	3	2	15
Presikkaaf II	2.060	49	24	8	3	3	11
Presikkaaf III	4.650	39	15	6	3	1	14
Van Verschuerbuurt	420	30	12	3	4	3	8
Winkelcentrum Presikkaaf	930	26	12	1	2	1	10
Zeegsingel en omgeving	2.140	53	14	13	4	5	17
Culemborg	27.180	12	1	7	1	0	2
Industriegebied	1.690	34	2	26	1	0	5
Doesburg	11.590	10	7	0	1	0	1
De Ooi	2.310	23	20	0	1	0	1
Zuidelijk Molenveld	1.120	19	15	0	1	0	2

Tabel 12 (vervolg)

	Inwoners	Niet-westers allochtonen	Turkije	Marokko	Suriname	Nederlandse Antillen en Aruba	Overig niet-westers
Doetinchem	56.240	5	3	0	0	0	2
De Hoop-Zuid	740	11	7	1	1	0	2
De IJkenberg	2.580	19	15	1	8	0	4
Hamburgerbroek	180	9	2	0	0	1	7
Muziekbuur	840	19	11	1	0	1	6
Oosseld en Vijverberg-Zuidwest	2.410	10	4	1	0	0	4
Overstegen-Oost	1.800	8	2	0	0	1	4
Overstegen-West	2.300	11	6	0	0	0	4
Schöneveld-Noord	1.510	11	8	0	0	0	2
Schrijvers en dichtersbuurt	1.340	11	5	0	1	0	5
Ede	107.500	7	2	2	1	0	2
Bloemenbuurt	2.880	13	8	3	1	0	2
De Burgen	2.200	47	15	23	1	0	8
De Dalen	2.080	12	2	5	1	0	3
De Horsten	2.530	24	3	11	1	1	7
Deelen	70	15	1	5	0	0	8
Elskamp	3.540	14	3	4	1	0	5
Hoogbouw-Zuid	2.480	31	6	14	1	0	10
Kernhem	3.450	13	4	3	2	0	4
Uitvindersbuurt	2.120	24	13	6	1	1	3
Harderwijk	42.080	10	5	2	0	0	2
De Wittenhagen-Zuid	1.530	41	22	15	0	0	4
Hanzewaard	620	18	7	5	2	1	2
Stadsdennen-Midden	1.760	15	11	3	0	0	2
Stadsdennen-Oost	550	58	34	19	2	0	3
Stadsdennen-Zuidwest	1.220	18	8	7	0	0	2
Stromenwaard	780	17	5	7	2	0	3
Tinnegieter	1.210	26	9	9	1	0	7

Tabel 12 (vervolg)

	Inwoners	Niet-westers alloctonen	Turkije	Marokko	Suriname	Nederlandse Antillen en Aruba	Overig niet- westers
Nijmegen	160.910	12	3	2	1	1	5
Aldenhof	2.650	22	4	7	1	3	7
De Kamp	5.590	18	3	2	2	3	9
Malvert	2.860	27	5	8	2	2	10
Meijhorst	3.570	31	5	8	2	5	12
Neerbosch-Oost	7.040	23	7	6	1	1	7
Nije Veld	5.500	22	10	5	1	1	5
Wolfskuil	6.470	22	12	3	1	1	5
Tiel	41.190	13	6	4	1	0	3
Hertogenwijk	2.080	44	22	16	0	0	5
Ooij	2.950	23	13	7	0	0	2
Ridderweide en Tiel-West	3.760	30	10	14	0	1	5
Wageningen	35.680	13	0	1	1	0	11
Buitenwijk Tarthorst-Roghorst- Haverlanden	4.800	30	1	0	1	0	27
Verspreide huizen Wageningse Berg, De Eng	870	26	1	0	0	0	25
Zutphen	46.640	7	3	1	1	0	2
Helbergen	1.600	31	18	1	1	1	9
Loodrenk en Woud	270	13	2	0	0	0	11
Marswegkwartier	560	33	29	0	1	0	3
Pagemeate en omgeving	1.260	12	7	2	0	1	3
Staatsliedenbuurt	1.260	22	15	2	2	0	3
Vijver en omgeving	1.080	24	15	3	1	0	5
Voorsteralleekwartier	1.210	14	3	1	1	1	8
Zeeheldenbuurt	1.220	14	6	3	0	0	4

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek 2008

In 2008 heeft Osmose in opdracht van de gemeente Apeldoorn geïnventariseerd wat de knelpunten waren bij bewoners van de wijk Orden met betrekking tot de contacten met andere buurtbewoners. De behoefte aan dit onderzoek kwam voort uit het Stadsdeelplan Noordwest 2008 - 2009 *Leven en laten leven*. Een samenvatting van de resultaten van de inventarisatie is opgenomen in bijlage 1.

Criminaliteit

In deze paragraaf wordt een overzicht gegeven van criminaliteitscijfers naar herkomst. Tabel 13 laat zien hoe groot het aantal verdachten van een misdrijf is, zoals geregistreerd in het HKS (Herkenningsdiensysteem). Ten opzichte van 2006 is het aantal verdachten van een misdrijf in Gelderland met ruim 800 gedaald (zie vorige Integratiemonitor). Deze daling is te zien in alle gemeenten, behalve Tiel. Ook voor heel Nederland geldt dat het totaal aantal verdachten ten opzichte van 2006 is gedaald. Als we de groepen afzonderlijk bekijken dan valt op dat met name het aantal Marokkaanse verdachten in een aantal gemeenten is toegenomen, namelijk in Ede, Nijmegen en Tiel. In Nijmegen is ook het aantal Arubaanse/Antilliaanse en Surinaamse verdachten toegenomen.

Als we naar de cijfers van heel Gelderland kijken, zien we dat de oververtegenwoordiging van niet-westerse alloctonen onder verdachten afneemt. In 2006 was in Gelderland 18,1% van niet-westerse alloctone afkomst, in 2007 is dat 17,7%. Dit is weliswaar een klein verschil maar sluit aan bij de dalende trend die wij in de vorige Integratiemonitor waarnamen. Die trend lijkt dus door te zetten.

De oververtegenwoordiging van niet-westerse alloctonen onder verdachten in Gelderland neemt nog steeds af.

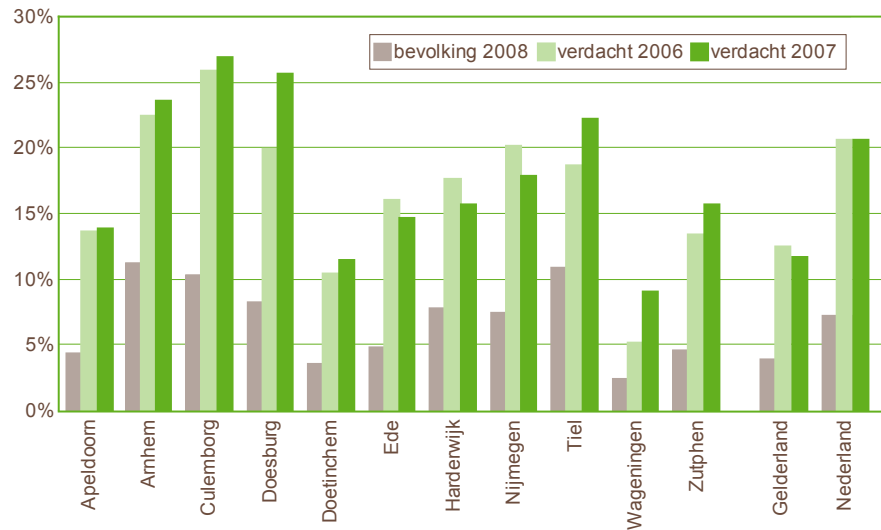
Tabel 13 Aantal verdachten van 12 jaar en ouder naar herkomst per gemeente in 2007

	Totaal	Waaronder		Waarvan					
		Nederland	allochtonen	niet-westers allochtonen	Turkije	Marokko	Suriname	Nederlandse Antillen & Aruba	Overige niet- westers
Apeldoorn	2.079	1.481	597	413	115	51	54	63	130
Arnhem	2.768	1.559	1.200	896	234	99	150	138	275
Culemborg	305	191	113	89	<10	67	<10	<10	10
Doesburg	161	107	54	40	23	0	<10	<10	<10
Doetinchem	674	503	168	117	45	10	<10	<10	47
Ede	1.178	811	366	234	40	128	15	<10	45
Harderwijk	556	390	164	116	56	37	<10	<10	18
Nijmegen	2.849	1.752	1.088	804	171	198	75	131	229
Tiel	693	492	200	150	53	61	<10	10	21
Wageningen	350	243	107	63	<10	<10	<10	<10	45
Zutphen	700	485	215	132	61	18	11	<10	38
Gelderland	23.469	17.176	6.253	4.155	1.135	889	474	433	1.224
Nederland	243.765	142.449	100.568	68.957	11.371	15.798	14.950	8.214	18.624

Bron: HKS 2008, voorbereking KLPD/DNRI

In figuur 16 is goed te zien hoe het met de oververtegenwoordiging van de vier grootste groepen per gemeente staat. De grijze balken geven aan welk percentage men verwacht op basis van de demografische gegevens. De groene balken geven een beeld van de daadwerkelijke situatie in 2006 en 2007. De figuur laat zien dat in een aantal gemeenten de oververtegenwoordiging van deze vier groepen is afgenomen, namelijk in Ede, Harderwijk en Nijmegen. Dit komt overeen met het algemene beeld voor heel Gelderland en Nederland. In de overige gemeenten is dit aandeel alleen maar toegenomen. De grootste uitschieters vinden we in Doesburg en Wageningen.

Figuur 16 Aandeel Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse/Arubaanse personen in de bevolking op 1-1-2008 en in het aandeel in de populatie verdachten in 2006 en 2007 per gemeente

Bron: HKS 2008, voorbereiding KLPD/DNRI

Tot slot presenteren wij de gegevens van jeugdige verdachten in Gelderland. Tabel 14 laat zien dat ook bij de jeugdige verdachten sprake is van een behoorlijke afname van aantallen verdachten in 2007 ten opzichte van 2006. Opvallend is dat de dalende trend in heel Gelderland is waar te nemen voor alle groepen verdachten. Op het niveau van heel Nederland is alleen een daling te constateren van het aantal verdachten van niet-westerse allochtone herkomst. Kijken we echter naar het percentage niet-westerse allochtone jeugdige verdachten (waarbij beide leeftijdscategorieën bij elkaar zijn opgeteld) dan zien we dat de trend die in de vorige twee Integratiemonitors beschreven werd, zich voor de niet-westerse allochtone jeugdigen verder doorzet. Het percentage niet-westerse allochtone jeugdige verdachten blijft in Gelderland dalen (van 23% naar 22%¹). Dit betekent dat de oververtegenwoordiging van niet-westerse allochtone jeugdigen verder is afgenomen.

Het percentage niet-westerse allochtone jeugdige verdachten blijft in Gelderland dalen (van 23% naar 22%).

¹ Deze uitkomsten verschillen met de vorige Integratiemonitor omdat wij toen alleen voor allochtone jeugdigen gegevens hadden. Dit keer zijn wij in staat een vergelijking te maken voor niet-westerse allochtone jeugdigen.

Tabel 14 Aantal jeugdige verdachten in Gelderland en Nederland naar herkomst in 2004, 2006 en 2007

	Totaal	Allochtoon		Niet-westers allochtoon						
		Aantal	%	Aantal	%	Turkije	Marokko	Suriname	N.A.- Aruba	Overig niet-westers
Gelderland 2004										
12 t/m 17 jaar	3.043	921	30	753	25	167	199	78	49	260
18 t/m 24 jaar	4.898	1.477	30	1.163	24	222	263	92	88	498
Totaal	7.941	2.398	30	1.916	24	389	462	170	137	758
Gelderland 2006										
12 t/m 17 jaar	3.838	1.202	31	972	25	268	223	103	78	300
18 t/m 24 jaar	6.104	1.643	27	1.265	21	298	279	105	89	494
Totaal	9.942	2.845	29	2.237	23	566	502	208	167	794
Gelderland 2007										
12 t/m 17 jaar	3.986	1.255	31	978	25	292	237	96	83	270
18 t/m 24 jaar	5.685	1.538	27	1.102	19	255	258	114	96	379
Totaal	9.671	2.793	29	2.080	22	547	495	210	179	649
Nederland 2004										
12 t/m 17 jaar	29.389	9.834	33	8.589	29	1.663	2.913	469	659	2.885
18 t/m 24 jaar	55.192	21.482	39	17.935	32	2.267	4.779	1.203	1.899	7.787
Totaal	84.581	31.316	37	26.524	31	3.930	7.692	1.672	2.558	10.672
Nederland 2006										
12 t/m 17 jaar	33.946	14.641	43	12.553	37	2.159	3.552	2.063	1.268	3.511
18 t/m 24 jaar	59.664	25.995	44	21.063	35	2.760	5.002	3.669	2.004	7.628
Totaal	93.610	40.636	43	33.616	36	4.919	8.554	5.732	3.272	11.139
Nederland 2007										
12 t/m 17 jaar	35.161	14.912	42	12.011	34	2.142	3.613	2.134	1.298	2.824
18 t/m 24 jaar	59.990	26.033	43	18.603	31	2.697	5.062	3.801	2.040	5.003
Totaal	95.151	40.945	43	30.614	32	4.839	8.675	5.935	3.338	7.827

Bron: HKS 2008, voorbereking KLPD/DNRI

Conclusie

- In de elf gemeenten samen blijft het percentage concentratiebuurten stabiel op 14%.
- De daling van het percentage concentratiebuurten zet door in Ede en Nijmegen.
- De oververtegenwoordiging van niet-westerse allochtonen onder verdachten in Gelderland neemt nog steeds af (van 18,1 naar 17,7%).
- Het percentage niet-westerse allochtone jeugdige verdachten blijft in Gelderland dalen (van 23% naar 22%).

5. Beeldvorming en communicatie

In dit hoofdstuk gaan we kort in op onderwerpen die te maken hebben met beeldvorming en communicatie. In de vorige versie van de Integratiemonitor Gelderland maakte ook de politieke participatie onderdeel uit van dit hoofdstuk, omdat er zich politiek geen ontwikkelingen hebben voorgedaan sinds de laatste monitor is deze informatie niet opgenomen.

Beeldvorming

Op het gebied van de beeldvorming heeft Osmose in 2008 in opdracht van de gemeente Apeldoorn een inventarisatie gemaakt van de knelpunten onder allochtone bewoners in de wijk Orden (zie ook bijlage 1). Bij de gemeente bestond het vermoeden dat er onvrede in de wijk heerste. Doel van het onderzoek was het achterhalen van de opvattingen van de allochtone bewoners in de wijk over de sociale cohesie. In het kader van dit onderzoek zijn gesprekken gevoerd met wijkbewoners en professionals werkzaam in de wijk. Uit het onderzoek blijkt dat de contacten met de naaste burens overwegend goed zijn. Met de buurtbewoners op enige afstand worden de contacten merkbaar minder. De bewoners voelen zich thuis en veilig in de wijk en geven aan actief te zijn in de buurt. In de ogen van de professionals zijn de contacten beperkt en merendeels tussen allochtonen of autochtonen onderling. De activiteiten die over het algemeen goed bezocht worden zijn dikwijls gericht op selecte groepen. Eindconclusie van het onderzoek is dat veel groepjes naast elkaar van alles ondernemen maar niet met elkaar.

In het kader van de toenemende maatschappelijke en politieke aandacht voor polarisatie en radicalisering onder jongeren hebben Spectrum en Osmose hierover een factsheet opgesteld over de Gelderse situatie. Gemeenten melden in diverse onderzoeken dat er niets speelt en in de laatste Miljoenennota komt het thema niet meer terug. Professionals kennen de mogelijkheden om te melden onvoldoende of weten niet wanneer en wat ze moeten melden. Bij de informatieverzameling hiervoor blijkt dat hard cijfermateriaal nauwelijks voorhanden is. De registratie bij de politie gebeurt bijvoorbeeld op uitingvorm en niet op inhoud. Uit cijfers van de Anne Frank Stichting blijkt dat het aandeel Turkse en Marokkaanse verdachten van discriminatie incidenten in de periode 2002-2006 fors is afgenomen. Uit gesprekken met politiefunctionarissen uit de gemeente Ede horen we over de onevenredige aandacht die de incidenten met Marokkanen uit de wijk Veldhuizen

in de media krijgen. Voor soortgelijke incidenten met allochtone jongeren in de omliggende dorpen is geen politieke of media aandacht. De aanpak is niet structureel en integraal, maar vooral projectmatig en neemt in intensiteit af als het weer wat beter gaat. De agenten pleiten voor een langdurig convenant tussen gemeente en samenwerkingspartners in deze onder strakke regie.

Discriminatie

Voor het registreren en behandelen van de discriminatieklachten in Nederland bestaat een netwerk van antidiscriminatiebureaus en –meldpunten. In Gelderland is het netwerk niet dekkend. De bestaande bureaus en meldpunten zijn wel ontvankelijk voor klachten van inwoners uit een gemeente zonder eigen bureau of meldpunt.

In tabel 15 is het aantal klachten voor de verschillende Gelderse bureaus en voor Nederland over een reeks van jaren weergegeven. Uit de tabel blijkt dat het totaal aantal in Nederland ingediende klachten in 2007 is wederom iets afgenomen ten opzichte van het voorgaande jaar. Voor de Gelderse discriminatiebureaus gaat dit met uitzondering van het bureau in Nijmegen, niet op. Het aantal ingediende klachten inzake discriminatie nam voor de bureaus in Apeldoorn, Ede, Tiel en Wageningen met enkele klachten toe ten opzichte van het voorgaande jaar.

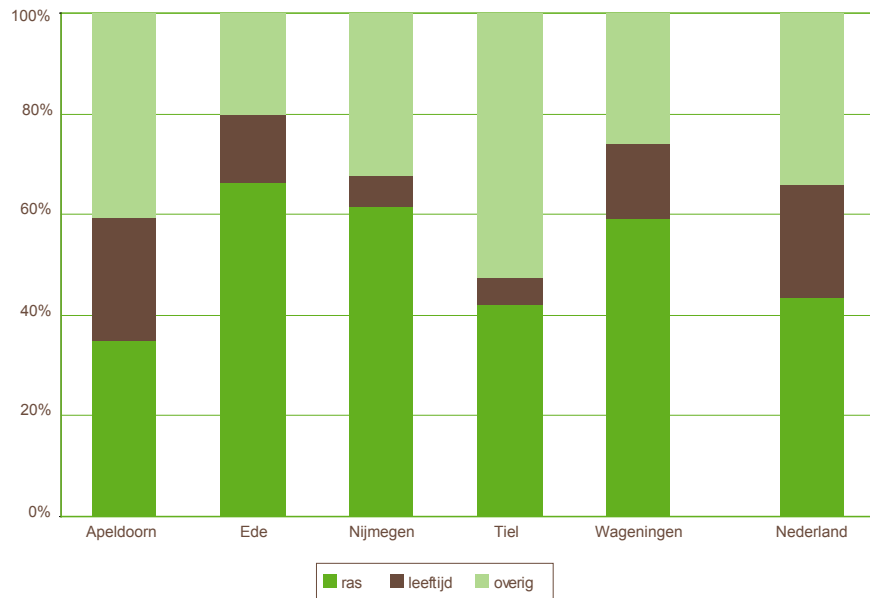
Tabel 15 Aantal discriminatieklachten per discriminatiebureau en -meldpunt in Gelderland 2000-2007

Bureau	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Apeldoorn	77	158	145	67	62	63	69	74
Arnhem	32	55	--	--	--	--		
Ede	33	46	47	73	52	71	70	74
Nijmegen	--	69	68	83	75	123	77	68
Tiel	22	25	25	26	19	30	11	19
Wageningen	--	--	--	--	23	30	24	27
Nederland	3.530	3.913	3.926	3.510	3.819	4.433	4.334	4.247

Bron: Kerncijfers 2007: Jaaroverzicht discriminatieklachten bij Anti Discriminatiebureaus en meldpunten

De aard van de discriminatie waarover een klacht is ingediend geeft voor de Integratiemonitor relevant inzicht in de mate waarin rassendiscriminatie hierin een rol speelt (zie figuur 17). In Nederland heeft ruim 40 procent van de ingediende klachten betrekken op rassendiscriminatie. Voor de gemelde klachten bij het bureau in Tiel is het aandeel klachten op basis van ras overeenkomstig met het percentage voor Nederland als totaal. Bij de bureaus in Ede, Nijmegen en Wageningen is het aandeel van de rassendiscriminatie aanzienlijk groter. Ede is in deze koploper met 66 procent. De ingediende klachten in Apeldoorn komen naar aard in grote mate overeen met de klachten voor heel Nederland. In Tiel valt het grootste deel van de ingediende klachten in de rubriek overig.

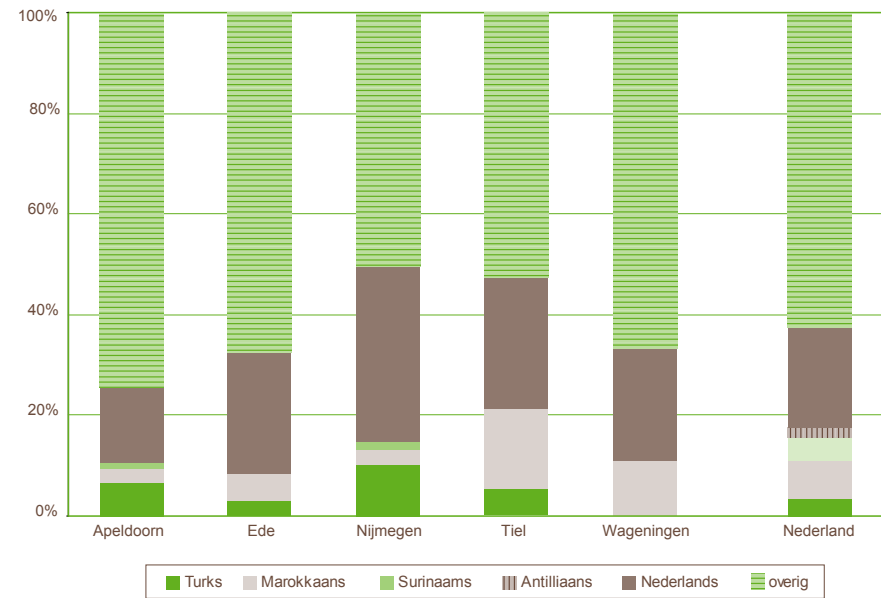
Figuur 17 Procentuele klachtenverdeling per gemeente naar discriminatiegrond in 2007

Bron: Kerncijfers 2007: Jaaroverzicht discriminatieklachten bij Anti Discriminatiebureaus en meldpunten

Naast de aard van de klacht is ook de herkomst van de indiener van de klacht vastgelegd (figuur 18). Helaas is bij ongeveer de helft van de aangiftes aangegeven dat de herkomst van de indiener onbekend is. De aangiftes in Nijmegen hebben een lagere score met onbekende herkomst. In onderstaande grafiek zijn de scores "onbekend" niet meegeteld in de percentage berekening. De percentages zijn een indicatie en bruikbaar voor vergelijking van de onderlinge verhoudingen. In Wageningen zijn er geen klachten ingediend door Turken. In Apeldoorn, Nijmegen en Tiel is het aandeel van Turkse klachten groter dan in Nederland. In Tiel en Wageningen geldt dat voor klachten door Marokkanen. Door Surinamers en Antillianen zijn in 2007 alleen in Apeldoorn en Nijmegen klachten ingediend; het percentage blijft in beide steden ver achter bij het landelijke percentage.

Figuur 18 Procentuele klachtenverdeling per gemeente naar afkomst slachtoffer in 2007

Bron: Kerncijfers 2007: Jaaroverzicht discriminatieklachten bij Anti Discriminatiebureaus en meldpunten

Communicatie

Op het gebied van de communicatie voerde Osmose samen met Carans een meting uit naar de effecten van het inzetten van allochtone zorgconsulenten bij elf huisartsenpraktijken in Arnhem (zie ook bijlage 2). In 2006 vond de eerste meting plaats bij alle huisartsbezoekende allochtonen en bij de elf huisartsen. In 2008 werd dezelfde meting herhaald en aangevuld met enkele vragen over de tevredenheid over het werk van de zorgconsulenten.

De aanstelling van de zorgconsulenten heeft het meeste effect voor de groep allochtonen van Turkse afkomst. De relatie met de arts is meer open met inzet van de zorgconsulent. Marokkanen lijken iets volgzamer voor de adviezen van de huisarts. De huisartsen ervaren minder werkdruk, toegenomen begrip tussen arts en patiënt en betere informatie-uitwisseling met een zorgconsulent aan hun zijde.

Conclusie

- De woonafstand tussen allochtone en autochtone buurtbewoners van de wijk Orden in Apeldoorn is van invloed op de aard van de contacten. Dicht in de buurt zijn de contacten overwegend goed, terwijl contacten op enige afstand merkbaar minder zijn. Verschillende groepen buurtbewoners zijn er naast elkaar actief maar nog niet met elkaar.
- Het aandeel van de Turkse en Marokkaanse verdachten van discriminatie incidenten in Nederland is in de periode 2002-2006 is flink afgenomen. In Ede zijn de politiefunctionarissen van mening dat er onevenredige politieke en media aandacht is voor incidenten met Marokkanen in de wijk Veldhuizen.
- Het aantal ingediende discriminatieklachten neemt in Nederland iets af. De Gelderse bureaus, met uitzondering van Nijmegen, vormen hierop een uitzondering. Het aandeel klachten waarbij sprake is van rassendiscriminatie is bovengemiddeld bij de bureaus in Ede, Nijmegen en Wageningen.
- De inzet van een zorgconsulent om de communicatie tussen arts en allochtone patiënt te verbeteren geeft voor beide partijen positieve gevolgen.

6. Conclusie

In de conclusie zetten wij de grootste verschillen tussen Gelderland en Nederland nog eens op een rij. Vervolgens bespreken we de ontwikkelingen op het gebied van integratie in Gelderland en de elf Gelderse gemeenten aan de hand van de indicatoren.

Verschillen tussen Gelderland en Nederland

Uit de demografische gegevens van 2008 blijkt dat voor de afzonderlijke groepen niet-westerse allochtonen geldt dat ze in de Gelderse bevolking een kleiner aandeel hebben dan in de Nederlandse bevolking met als uitzondering de inwoners van Turkse afkomst. De verwachting voor de periode naar 2025 is dat het aandeel niet-westerse allochtonen in Nederland veel sterker zal toenemen (met 22%) dan in Gelderland (met 44%).

In het hoofdstuk over onderwijs zien we dat het percentage allochtone leerlingen op de basisschool in Gelderland lager is (3,6%) dan het Nederlandse cijfer (5,8%). Ook voor de leerlingen in het middelbaar beroepsonderwijs zien we dit verschil. Landelijk is het aandeel van de niet-westerse allochtonen 20% van het totaal aantal deelnemers aan dit onderwijs. In Gelderland is dit 12%. Ook voor het hoger beroeps onderwijs en het wetenschappelijk onderwijs geldt dat het percentage niet-westerse allochtone studenten in Gelderland lager is (8%) dan in Nederland (13%).

Als we kijken naar de cijfers in het hoofdstuk Leefbaarheid en veiligheid dan is het opvallend dat er in heel Gelderland een dalende trend is waar te nemen voor alle groepen verdachten. Op het niveau van heel Nederland is alleen een daling te constateren van het aantal verdachten van niet-westerse allochtone herkomst.

Indicatoren van integratie

Sinds de eerste uitgave van de Integratiemonitor Gelderland in 2006, wordt de situatie van niet-westerse allochtonen in Gelderland gemonitord aan de hand van een aantal indicatoren. Oorspronkelijk waren er acht indicatoren vastgesteld maar vanwege het ontbreken van actuele gegevens van het CBS kunnen de indicatoren die betrekking hebben op arbeidsmarktparticipatie, het aantal niet-werkende werkzoekenden en inkomen niet worden besproken.

Onderstaand volgen de vijf overige indicatoren voor integratie. Als de onderstaande ontwikkelingen zouden plaatsvinden, zou er sprake zijn van een ontwikkeling richting integratie.

- Zwarte scholen: het aantal zwarte scholen is afgenomen
- Voortijdig schoolverlaters: de oververtegenwoordiging van allochtone voortijdig schoolverlaters ten opzichte van autochtone voortijdig schoolverlaters is afgenomen
- Concentratiebuurten: het aantal concentratiebuurten is afgenomen
- Verdachten: de oververtegenwoordiging van niet-westerse allochtone verdachten ten opzichte van autochtone verdachten is afgenomen
- Jeugdige verdachten: de oververtegenwoordiging van niet-westerse allochtone jeugdige verdachten ten opzichte van autochtone jeugdige verdachten is afgenomen

Integratie in Gelderland

Zwarte scholen

In bijlage 14 zien we dat tussen 2006 en 2007 het aantal zwarte scholen voor elf Gelderse gemeenten is afgenomen van 38 naar 34. In geen van de gemeenten zien we een toename van het aantal zwarte scholen. Het aantal grijze scholen is in het algemeen afgenomen ten gunst van het aantal witte scholen. Bij deze gegevens moet echter aangemerkt worden dat de vergelijking met voorgaande jaren minder betrouwbaar is omdat er voor enkele gemeenten manco's in de tellingen van 2005 en 2006 zijn.

Voortijdig schoolverlaters

Omdat de registratie van het voortijdig schoolverlaten en de rapportage hierover dit jaar enige wijzigingen heeft ondergaan, is het niet mogelijk de resultaten naast die van de vorige Integratiemonitor te leggen. In tabel 10 zien we dat vijf van de zeven regio's in 2006/2007 een hoger aandeel allochtonen kent dan het schooljaar 2005/2006. Alleen de regio's Oost-Gelderland en Stedendriehoek kennen een daling in het aandeel allochtonen onder de voortijdig schoolverlaters. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de oververtegenwoordiging van allochtone voortijdig schoolverlaters ten opzichte van autochtone voortijdig schoolverlaters niet verder is afgenomen.

Concentratiebuurten

Voor wat betreft de indicator concentratiebuurten zien we in tabel 11 van het hoofdstuk Leefbaarheid en veiligheid dat het aantal concentratiebuurten in 2007 ten opzichte van 2006 licht is toegenomen van 69 naar 70. Er zijn twee gemeenten waarin het aantal buurten licht gedaald is en twee waarin een lichte stijging heeft plaatsgevonden.

Verdachten

In het hoofdstuk Leefbaarheid en veiligheid zien we in tabel 13 cijfers van verdachten. De cijfers van verdachten in heel Gelderland laten zien dat de oververtegenwoordiging van niet-westerse allochtonen onder verdachten afneemt. In 2006 was in Gelderland 18,1% van niet-westerse allochtone afkomst, in 2007 is dat 17,7%. Dit is weliswaar een klein verschil maar sluit aan bij de dalende trend die wij in de vorige Integratiemonitor waarnamen.

Jeugdige verdachten

Kijken we echter naar het percentage niet-westerse allochtone jeugdige verdachten in tabel 14 dan zien we dat ook hier de trend die in de vorige twee Integratiemonitors beschreven werd, zich voor de niet-westerse allochtone jeugdigen doorzet. Het percentage niet-westerse allochtone jeugdige verdachten in Gelderland daalt licht van 23% in 2006 naar 22% in 2007. Dit betekent dat de oververtegenwoordiging van niet-westerse allochtone jeugdigen verder is afgenomen.

Integratie in 11 Gelderse gemeenten

Voor wat betreft de indicatoren die betrekking hebben op het aantal voortijdig schoolverlaters en de oververtegenwoordiging onder jeugdige verdachten, kunnen wij geen gegevens verstrekken per gemeente omdat deze gegevens niet beschikbaar zijn. De schoolverlaters worden naar regio's ingedeeld die soms meerdere gemeenten betreffen en de cijfers van jeugdige verdachten zijn alleen voor heel Gelderland beschikbaar.

Apeldoorn

In Apeldoorn is het verschil tussen het percentage allochtone en autochtone beroepsbevolking, dus voor werk beschikbare mensen, het grootst. Deze gemeenten kent tevens de laagste arbeidsmarktparticipatie onder allochtonen. Kijken we naar de indicatoren van integratie dan zien we het volgende beeld. Het aantal zwarte scholen is afgenomen van 6 naar 5 scholen. Het aantal concentratiebuurten is gelijk gebleven. De oververtegenwoordiging onder verdachten van de vier grootste groepen niet-westerse allochtonen is toegenomen.

Arnhem

Arnhem heeft met 17,6% het hoogste percentage niet-westerse allochtone inwoners. Deze gemeente heeft tevens het hoogste percentage zwarte scholen in het basisonderwijs. De indicatoren van integratie laten het volgende zien. Het aantal zwarte scholen is gelijk gebleven. Het aantal concentratiebuurten is toegenomen van 13 naar 15. De oververtegenwoordiging onder verdachten van de vier grootste groepen niet-westerse allochtonen is toegenomen.

Culemborg

In Culemborg is, evenals in Ede en Wageningen, de groep Marokkanen relatief gezien het grootst. Kijken we naar de indicatoren van integratie dan zien we dat het aantal zwarte scholen gelijk is gebleven. Ook het aantal concentratiebuurten is gelijk gebleven. De oververtegenwoordiging onder verdachten van de vier grootste groepen niet-westerse allochtonen is toegenomen.

Doesburg

Als we kijken naar de indicatoren van integratie dan zien we dat er geen gegevens bekend zijn over het aantal zwarte scholen in 2007. Het aantal concentratiebuurten is gelijk gebleven. De oververtegenwoordiging onder verdachten van de vier grootste groepen niet-westerse allochtonen is toegenomen.

Doetinchem

Kijken we naar de indicatoren van integratie dan zien we het volgende beeld. Het aantal zwarte scholen is gelijk gebleven. Het aantal concentratiebuurten is gelijk gebleven. De oververtegenwoordiging onder verdachten van de vier grootste groepen niet-westerse allochtonen is toegenomen.

Ede

Als we kijken naar de indicatoren van integratie dan zien we dat in Ede de daling van het aantal concentratiebuurten doorzet. Het aantal concentratiebuurten is afgenomen van 10 naar 9. Er zijn geen gegevens bekend over het aantal zwarte scholen in 2006. De oververtegenwoordiging onder verdachten van de vier grootste groepen niet-westerse allochtonen is afgenomen.

Harderwijk

Als we naar de migratiecijfers kijken, kent Harderwijk samen met Wageningen een vestigingsoverschot in tegenstelling tot de overige negen gemeenten. In Harderwijk is, samen met Tiel en Wageningen, relatief gezien het verschil tussen voor werk beschikbare allochtonen en autochtonen het kleinst. Kijken we naar de indicatoren van integratie dan zien we het volgende beeld. Het aantal zwarte scholen is gelijk gebleven. Het aantal concentratiebuurten is toegenomen van 6 naar 7. De oververtegenwoordiging onder verdachten van de vier grootste groepen niet-westerse allochtonen is afgenomen.

Nijmegen

De indicatoren laten zien dat in Nijmegen de daling van het aantal concentratiebuurten doorzet. Het aantal concentratiebuurten is afgenomen van 8 naar 7. Het aantal zwarte scholen is afgenomen van 8 naar 7 scholen. De oververtegenwoordiging onder verdachten van de vier grootste groepen niet-westerse allochtonen is afgenomen.

Tiel

Tiel is de enige gemeente waar het aantal verdachten van een misdrijf niet is gedaald. Kijken we naar de indicatoren van integratie dan zien we het volgende beeld. Er zijn geen gegevens bekend over het aantal zwarte scholen in 2007. Het aantal concentratiebuurten is gelijk gebleven. De oververtegenwoordiging onder verdachten van de vier grootste groepen niet-westerse allochtonen is toegenomen.

Wageningen

De leeftijdscategorie 0 tot 15 jarigen van niet-westerse allochtone afkomst is ondervertegenwoordigd in Wageningen. De leeftijdsklasse 25-35 jarigen uit deze groep is daarentegen oververtegenwoordigd in deze gemeente. Daarnaast is het de gemeente met de hoogste arbeidsmarktparticipatie onder allochtonen. Kijken we naar de indicatoren van integratie dan zien we dat het aantal zwarte scholen gelijk is gebleven. Ook het aantal concentratiebuurten is gelijk gebleven. De oververtegenwoordiging onder verdachten van de vier grootste groepen niet-westerse allochtonen is toegenomen.

Zutphen

Zutphen heeft het hoogste percentage witte scholen in het primair basisonderwijs. In het voortgezet onderwijs heeft deze gemeente het laagste percentage niet-westerse allochtone leerlingen. De indicatoren van integratie laten dan dat het aantal zwarte scholen gelijk is gebleven. Het aantal concentratiebuurten is ook gelijk gebleven. De oververtegenwoordiging onder verdachten van de vier grootste groepen niet-westerse allochtonen is toegenomen.

Conclusie

We hebben vastgesteld dat van de vijf indicatoren die besproken konden worden, er drie een positieve ontwikkeling laten zien voor heel Gelderland. Namelijk een afname van het aantal zwarte scholen en de afname van de oververtegenwoordiging van niet-westerse allochtone jeugdige en volwassen verdachten. Twee indicatoren laten een negatieve ontwikkeling zien. Op het gebied van concentratiebuurten is er sprake van een lichte toename. Ook de cijfers op het gebied van voortijdig schoolverlaters laten een negatieve ontwikkeling zien. Het percentage niet-westerse allochtone voortijdige schoolverlaters is gestegen.

In tabel 16 zijn de ontwikkelingen richting integratie voor de elf gemeenten en Gelderland op een rijtje gezet.

Kijken we naar de ontwikkelingen richting integratie in de elf gemeenten afzonderlijk dan zien we dat op de drie indicatoren die resultaten opleverden per gemeente slechts één gemeente op alle drie de indicatoren positieve ontwikkelingen laat zien. Dit is de gemeente Nijmegen. Ook Ede doet het goed met twee positieve ontwikkelingen. Daarnaast laten alleen Apeldoorn en Harderwijk nog positieve ontwikkelingen zien. Bij deze resultaten is het belangrijk rekening te houden met het feit dat het gaat over ontwikkelingen in de periode van een jaar. Naarmate cijfers over een langere periode gemeten en gemonitord worden, kunnen dergelijke vergelijkingen over een langere periode gemaakt worden. Hiermee worden de uitspraken over waargenomen trends en ontwikkelingen betrouwbaarder.

Tabel 16 Ontwikkelingen richting integratie per gemeente en Gelderland vergeleken over de periode 2006 - 2007

Gemeente	Indicator zwarte scholen	Concentratie-buurten	Verdachten
Apeldoorn	+	x	-
Arnhem	x	-	-
Culemborg	x	x	-
Doesburg	●	+	+
Doetinchem	x	x	-
Ede	●	+	+
Harderwijk	x	-	+
Nijmegen	+	+	+
Tiel	●	x	-
Wageningen	x	x	-
Zutphen	x	x	-
Gelderland	+	-	+

+ = positieve ontwikkeling
- = negatieve ontwikkeling
x = geen ontwikkeling
● = onbekend

Literatuur

Citogroep Primair Onderwijs 2006 *Terugblik en Resultaten 2008, Eindtoets Basisonderwijs Groep 8*, Arnhem, Cito.

Interprovinciaal Overleg 2005 *Perspectief op Gelijke Behandeling: Advies over de Toekomst van Anti Discriminatiebureaus*, Den Haag, IPO.

Landelijke Vereniging van Anti Discriminatie Bureaus en Meldpunten 2001 *Kerncijfers Discriminatie 2000. Landelijke Cijfers over Geregistreerde Meldingen van Discriminatie*, Den Haag, LVADB.

Landelijke Vereniging van Anti Discriminatie Bureaus en Meldpunten 2002 *Klachten en Meldingen. Kerncijfers Discriminatie 2001*, Den Haag, LVADB.

Landelijke Vereniging van Anti Discriminatie Bureaus en Meldpunten 2003 *Klachten en Meldingen over Ongelijke Behandeling. Kerncijfers 2002*, Den Haag, LVADB.

Landelijke Vereniging van Anti Discriminatie Bureaus en Meldpunten 2004 *Jaaroverzicht Discriminatieklachten bij Anti Discriminatiebureaus en Meldpunten. Kerncijfers 2003*, Den Haag: LVADB.

Landelijke Vereniging van Anti Discriminatie Bureaus en Meldpunten 2005 *Jaaroverzicht Discriminatieklachten bij Anti Discriminatiebureaus en Meldpunten. Kerncijfers 2004*, Den Haag, LVADB.

Landelijke Vereniging van Anti Discriminatie Bureaus en Meldpunten 2006 *Jaaroverzicht Discriminatieklachten bij Anti Discriminatiebureaus en Meldpunten. Kerncijfers 2005*, Den Haag, LVADB.

Landelijke Vereniging van Anti Discriminatie Bureaus en Meldpunten 2007 *Jaaroverzicht Discriminatieklachten bij Anti Discriminatiebureaus en Meldpunten. Kerncijfers 2006*, Den Haag, LVADB.

Bijlage 1 Inventarisatie van knelpunten volgens bewoners van de wijk Orden, Apeldoorn

In het eerste half jaar van 2008 heeft Osmose in opdracht van de gemeente Apeldoorn een inventarisatie gemaakt van knelpunten onder de allochtone bewoners van de wijk Orden. Aanleiding hiervoor was het vermoeden van de gemeente dat er onvrede in de wijk heerst maar dat zij daar tot nu toe de vinger niet achter kan krijgen. Het doel van het onderzoek was te achterhalen wat de dieperliggende opvattingen ten aanzien van de sociale cohesie bij allochtone bewoners van de buurt Orden zijn. Met sociale cohesie wordt bedoeld de betrokkenheid van bewoners met elkaar en de buurt.

Osmose sprak met 16 bewoners en 6 professionals die in de wijk Orden werken over het contact met andere buurtbewoners en de betrokkenheid van de bewoners bij de eigen wijk, zoals de directrice van de openbare basisschool Spitsbergen, de wijkagent en een aantal medewerkers van welzijnsinstelling Wisselwerk.

Uit het onderzoek kwam naar voren dat de meeste bewoners goed contact hebben met hun naaste burens en burens uit de straat en in iets minder mate met andere buurtbewoners. Daarnaast voelen de meesten zich thuis en veilig in Orden en helpt men elkaar in meerdere of mindere mate. Ook geven bijna alle bewoners waarmee we gesproken hebben, aan dat zij actief zijn in de buurt. Toch treffen wij een aantal keren aan dat mensen zich buitengesloten of minder goed behandeld voelen. De professionals zijn verdeeld over de contacten tussen de buurtbewoners. Zij geven aan dat activiteiten in de wijk over het algemeen goed bezocht worden en dat de sfeer onderling vaak goed is. Maar het valt wel op dat er gescheiden activiteiten bestaan.

De geïnterviewden hebben tevens suggesties gegeven voor voorzieningen die het contact tussen de buurtbewoners zouden kunnen verbeteren. Zo werden genoemd:

- verbeteren en/of uitbreiden van buurtactiviteiten
- organiseren van taalcursussen
- creëren van een hangplek voor jongeren
- meer/toegankelijker voorzieningen voor (kleine) kinderen
- aanpassen van het gedrag en de houding van de buurtbewoners zelf

Naast de antwoorden op de vragen die wij uit de resultaten van het onderzoek konden halen, geeft ook het verloop van het onderzoek aanleiding om enkele conclusies te trekken. Zo kunnen we afleiden uit de wervingsactiviteiten dat allochtone mannen in Orden een moeilijk bereikbare groep vormen. Daarnaast zijn activiteiten binnen de wijk Orden niet altijd goed op elkaar afgestemd. Tot slot komen wij tot de conclusie dat er wel goede contacten zijn tussen bepaalde burens en dat er verschillende activiteiten worden ondernomen, maar dat het vaak om vaste clubjes gaat. Groepjes die wel naast elkaar van alles ondernemen maar niet met elkaar.

Bijlage 2 Effectmeting allochtone zorgconsulenten in Arnhem

In Arnhem is Osmose in 2006 gestart met het inzetten van twee allochtone zorgconsulenten (van Turkse en Marokkaanse afkomst) bij 16 huisartsenpraktijken. De aanleiding hiervoor was het succes van het project allochtone zorgconsulenten in Nijmegen en de behoefte aan dit project van Carans. Het project werd uitgevoerd in samenwerking met Carans en elf huisartsenpraktijken in Arnhem. Het doel van de effectmeting was aan te tonen of de inzet van de allochtone zorgconsulenten effect heeft op de allochtone patiënten en de meewerkende huisartsen. De onderzoeksvragen luiden als volgt:

1. Wat is het effect van de inzet van de zorgconsulenten op de ziektekennis, therapietrouw en communicatie met huisartsen van allochtone patiënten?
2. Hoe tevreden zijn de allochtone patiënten over de allochtone zorgconsulenten?
3. Wat is het effect van de inzet van de zorgconsulenten op de communicatie met allochtone patiënten?
4. Wat is het effect van de inzet van de zorgconsulenten op de ervaren werkdruk van de huisartsen?

Aan het begin en aan het eind van het project zijn aan zowel allochtone patiënten als aan de meewerkende huisartsen vragenlijsten voorgelegd. Dit gebeurde de eerste keer in november en december 2006. De tweede keer gebeurde dit in januari 2008. De twee groepen werd twee keer dezelfde vragenlijst voorgelegd. De patiënten kregen daarnaast bij de eindmeting een aantal extra vragen die ingingen op hun tevredenheid over het werk van de zorgconsulenten. De vragenlijst voor de patiënten is door de allochtone zorgconsulenten voorgelegd aan de allochtone patiënten tijdens hun bezoek aan een van de huisartsenpraktijken. De patiënten werden, indien gewenst, in hun eigen taal te woord gestaan. In totaal hebben 33 patiënten en 11 huisartsen meegedaan aan de nul- en de eindmeting.

Een aantal resultaten die uit het onderzoek naar voren kwamen waren:

Patiënten van Turkse afkomst:

- vinden het iets makkelijker geworden om met de arts te praten
- komen iets minder vaak andere problemen tegen
- vinden het minder spannend om naar hun huisarts te gaan
- vinden het minder moeilijk om over hun klachten te praten
- weten meer over de lichaamsdelen en de ziekte waar zij last van hebben en de gevolgen die hun ziekte voor henzelf kan hebben

Patiënten van Marokkaanse afkomst:

- volgen iets vaker adviezen van hun arts op over hun leefstijl

De huisartsen:

- ervaren minder werkdruk
- vinden dat het begrip tussen arts en patiënt is toegenomen
- denken vaker over de benodigde informatie te beschikken om goed met allochtone patiënten te kunnen communiceren

Daarnaast was aan de patiënten aan het eind van het project gevraagd naar hun tevredenheid over de zorgconsulenten. Uit de resultaten kwam naar voren dat alle patiënten tevreden waren over de zorgconsulenten. Achttien patiënten gaven aan zich nu beter begrepen te voelen en vonden het prettig dat zij alles konden vertellen aan iemand die hen goed begreep. Ook gaven 17 patiënten aan nu meer te weten over hun eigen klachten.

Als we de conclusies van de effectmeting onder de allochtone patiënten en de huisartsen naast elkaar leggen, valt op dat het aanstellen van de zorgconsulenten het meest effect heeft gehad op de groep patiënten van Turkse afkomst. Een ander opvallend punt is het grote verschil in antwoorden tussen de groep patiënten van Turkse en Marokkaanse afkomst.

Bijlage 3 Percentage allochtone leerlingen per school in Apeldoorn

Schooltype	Naam vestiging	% allochtone leerlingen schooljaar 2007-2008	Schooltype	Naam vestiging	% allochtone leerlingen schooljaar 2007-2008
Zwart	OBS Martin L King	85		SSBO De Prinsenhof	11
	OBS Spitsbergen	79		OBS De Bongerd	10
	De Vliegenier	78		De Ambelt School V LZK	10
	OBS Pestalozzi	72	Wit	Chr School De Zonnehoek	9
	OBS De Gentiaan	71		PC Basisschool De Rank	8
Grijs	OBs Comenius	43		OBS De Mheen	8
	OBS Mr Lugtmeyer	40		RK Basisschool De Korf	7
	P.C. Basisschool De Diamant	38		PC BS Willem Van Oranje	7
	VSO ZMOK De Bolster	31		RK BS de Zonnewende	7
	Pc Basissch De Wegwijzer	30		OBS de Bundel	7
	OBS De Horst	25		Van Voorthuysenschool	7
	RK Basissch Sebastiaan	24		PC Basisschool De Fakkell	7
	OBS Het Gilde	22		OBS Heuvellaan	7
	PC Basisschool Ichthus	22		OBS De Parkenschool	7
	OBS Rietendak	21		Chr School De Zonnehoek	7
	Kon Emma PC Basisschool	21		Van Voorthuysenschool	6
	Jenaplanschool Shalom	20		OBS Sprengpark	6
	SBO De Boemerang	20		De Ambelt Oosterenk	6
	RK BS De Zevensprong	19		Geref Bs 't Schrijvertje	6
	Hoenderloo College	17		De Ambelt School V LZK	5
	PC BS Prinses Margriet	17	De Ambelt School V LZK	5	
	De Kosmos	14	PC BS De Gong - Matengarde	5	
	Mariendal	14	PC Basisschool De Kring	5	
	OBS De Marke	14	RK Basissch Anne Frank	5	
	SSBO De Prinsenhof	13	PC BS De Gong - Matendonk	5	
De Ambelt Oosterenk	13	RK Basissch De Schakel	5		
SSBO De Prinsenhof	13	OBS De Eendracht	5		
De Vorm KSBO	13	Hoenderloo College voor VSO	4		
PC Basissch Het Kompas	13	PC BS Regenboog - Osseveld	3		
OBS Het Woudhuis	12	PC BS Regenboog - Woudhuis	3		
SGM Mariëndael (Tyltyl)	11	PC Basissch De Terebint	3		
PC Montessorisch Passe-Partout	11	RK Basissch St Victor	3		

Schooltype	Naam vestiging	% allochtone leerlingen schooljaar 2007-2008
<i>(vervolg wit)</i>	RK BS Hertog V Gelre	3
	Aloysiuspoort	3
	PC Basissch Kon Juliana	2
	Kon Wilhelmina School	2
	RK Basissch Eloy	2
	PC BS De Ploeg	2
	OBS De Steenbeek	2
	OBS De Dalk	2
	PC Basissch De Sjofer	1
	Basisschool de Bouwhof	1
	OBS Beekbergen	1
	Vrije School Apeldoorn eo	1
	OBS De Kakelhof	1
	OBS Berg en Bos	1
	OBS Oosterhuizen	1
	OBS De Tweede Stee	1
	PC Basissch De Korenaar	1
	Basissch de Touw ladder	0
	Basisschool Rehoboth	0
	De Ambelt School V LZK	0
	Hoenderloo College	0
	PC Basissch Pr Beatrix	0
	PC Basisschool Beemte	0
	PC BS Het Klaverblad	0
	Prins Willem Alexander	0
	Prinses Julianaschool	0

Bron: CFI 2008

Bijlage 4 Percentage allochtone leerlingen per school in Arnhem

Schooltype	Naam vestiging	% allochtone leerlingen schooljaar 2007-2008
Zwart	Islam. BS Ibn-I Sina	97
	Basisschool St Paulus	91
	Het Mozaiek	90
	OBS Annie M G Schmidt	89
	Sint Anna-School	86
	OLV van Lourdesschool	77
	Burg De Monchyschool	66
	Dr W Dreessch	59
	Hugo De Grootsch	56
	RK Basissch Johannes	56
	RK BS St Margaretha	54
	RK Basissch Past V Ars	54
	Grijs	RK BS De Vlindertuin
Dr Aletta Jacobssch		36
Jan Ligthartsch		34
Lea Dasbergschool		34
RK J F Kennedy-School		30
Aleida Gezinaschool ZMLK		29
De Horizon		29
Het Palet		28
Jeroen Boschschoon		27
Blinkertsch		23
De Witte School		22
Chr Basisschool De Wijzer		20
Basisschool de Arcade		20
Basissch De Troubadour		19
RK BS De Ommelander		18
Anne Franksch		16
RK Basissch de Laarakker		16
RK BS De Kringloop		15
Dr PCM Bosschool		15
Basissch Pieter De Jong		14

Schooltype	Naam vestiging	% allochtone leerlingen schooljaar 2007-2008
	De Rank	14
	RK Basissch de Laarhorst	14
	SG Mariëndael (ZML)	14
	SGM Mariëndael (Tyltyl)	14
	Jozef Sarto Arnhem	14
	Arnhemse Schoolver	12
	De Stijgbeugel	11
	Wit	BS Toermalijn
SSBO St Joris		9
Arnhemse Buitenschool		8
SGM Mariëndael (VSO-MG)		8
De Boomhut		7
De Schatgraaf		7
SSBO De Piramide		7
De Arabesk		5
Chr Bo Het Klinkel		4
SGM Mariëndael (SO-Mytyl)		4
Julianaschool v PC Bso		4
Pieter Brueghelschool		4
Arnhemse Buitenschool		4
Heyenoordsch		3
Scholencombinatie De Radar		2
Emmaus-School		1
Scholencombinatie De Radar		1
RK Basissch St Jozef		1
Parcivalschool	1	
Arnhemse Montessorisch	0	
Basisschool t Panorama	0	
Geref Bs P Jongeling	0	
SG Mariëndael (VSO-LG)	0	

Bron: CFI 2008

Bijlage 5 Percentage allochtone leerlingen per school in Culemborg

Schooltype	Naam vestiging	% allochtone leerlingen schooljaar 2007-2008
Zwart	Basissch Pr Bernhard	96
	Obs de Regenboog	54
Grijs	De Kaardebol	22
	RK Augustinus-School	21
	Bs Pr Willem Alexander	20
	Koningin Beatrixschool	20
	RK Josefschool	18
	SSBO Koningin Juliana	17
	Basisschool De Palster	16
	't Praathuis	10
Wit	Basisschool De Distelvlinder	8
	Oranje Nassauschool	7
	Parijsch	5

Bron: CFI 2008

Bijlage 6 Percentage allochtone leerlingen per school in Doesburg

Schooltype	Naam vestiging	% allochtone leerlingen schooljaar 2007-2008
Grijs	Basisschool De Horizon	17
	Montessori Bo Doesburg	14
	OEC BS De Ark	12
	OBS De Wetelaar	11

Bron: CFI 2008

Bijlage 7 Percentage allochtone leerlingen per school in Doetinchem

Schooltype	Naam vestiging	% allochtone leerlingen schooljaar 2007-2008
Zwart	RK Basisschool Het Palet	57
Grijs	Basisschool Overstegen	28
	Wilhelmina Basisschool	20
	SSBO Prinses Beatrix	19
	RK Bs de Vijverberg	13
	Montessori BS De Pas	11
	Chr Basisschool de Haven	10
Wit	SSBO Het Kompas	9
	Basisschool Hagen	9
	Basisschool Mozaiek Dichteren	8
	OBS de Huet	7
	SSBO De Hefschroef	6
	Basisschool Hogenkamp	6
	Basisschool Canada	6
	Obs Wis en Wierig	5
	RK BSO Dichterbij	4
	Sch v Speciaal Onderwijs	3
	Basisschool de Mate	2
	Het Timpaan	2
	De Wegwyzer	2
	Julianaschool	2
	Sint Augustinus	1
	Basissch de Plattenburg	0
	Basisschool St Martinus	0
	De Kleine Prins	0
	De Wijngaard	0
	Het Timpaan	0
	Mariendal	0
	PC Bs Nyman Yzevoorde	0
	SGM Mariëndaël (Tyltyl)	0

Bron: CFI 2008

Bijlage 8 Percentage allochtone leerlingen per school in Ede

Schooltype	Naam vestiging	% allochtone leerlingen schooljaar 2007-2008
Zwart	ISL Basissch El-Inkade	98
	OBS de Bongerd	97
	De Zuiderpoort	90
Grijs	Basissch de Dillenburg	45
	Kernhemschool	44
	Franciscusschool	35
	Bs Groen van Prinsterer	35
	De Elskamp	32
	OBS de Rietkampen	32
	Basissch Godfried Bomans	32
	Basisschool Toon Hermans	30
	OBS 't Palet	23
	Openbare Basisschool De Kern	18
	Basissch Pr Constantijn	17
	Basissch Oranje Nassau	16
	Basisschool Kon Beatrix	15
	PC BS Cavaljeschool	11
	Wit	Vrije School Ede
Koning Davidschool		9
De Brouwerij		8
Edese OBS		8
PC Basissch De Meander		8
Prinsenakkerschool		7
De Sprong		6
Paasbergschool		5
RK Bo de Panta Rhei		4
Basisschool Prins Floris		3
De Brouwerij		3
Bs vd Edese Schoolver		2
Koepelschool		2
Calluna-School		2
PC Basissch de Brugge		2

Schooltype	Naam vestiging	% allochtone leerlingen schooljaar 2007-2008
	de Wingerd	1
	SSBO De Regenboog	1
	Sch md Bijbel Ruitenbeek	1
	Wilhelminaschool	1
	Julianaschool	1
	Basisond de Vlinderboom	1
	Wilhelminaschool	1
	School met de Bijbel	1
	Basisschool St Alexander	0
	Eben Haezerschool	0
	Bs Louise de Coligny	0
	Basissch De Triangel	0
	Basissch met de Bijbel	0
	Beatrixschool	0
	C N S De Triangel	0
	Calvijnschool	0
	CBS Nederwoud	0
	De Brouwerij	0
	De Roedel	0
	De Toekomst	0
	De Toekomst	0
	DE WEGWIJZER	0
	Ericaschool	0
	Julianaschool	0
	Julianaschool	0
	Sch md Bijbel De Zaaier	0
	School Met De Bijbel	0
	SSBO Ds D A Detmar	0
	SSBO Ds D.A. Detmarschool	0
	SSBO Rehoboth	0
	Stadhouder Willem 3 Bs	0
	Veldhuizen school	0

Bron: CFI 2008

Bijlage 9 Percentage allochtone leerlingen per school in Harderwijk

Schooltype	Naam vestiging	% allochtone leerlingen schooljaar 2007-2008
Zwart	Al-Islaah	86
	OBS De Delta	72
Grijs	Basisschool het Kompas	25
	BS De Schakel	22
	Basisschool het Bakken	21
	Chr SSBO De Springplank	20
	De Veste	19
	De Bogen	19
	Basisschool De Brug	18
	PC ZMLK Sch De Lelie	18
	PC ZMLK Sch De Lelie	14
	Bs Willem Alexander	11
Wit	Basissch Dominicus Savio	7
	Vrije School Valentijn	5
	Fontanusschool Geref Bo	4
	Basisschool de Triangel	4
	Basisschool de Rank	3
	Basissch Alfons Ariens	2
	Basissch de Wegwijzer	2
	C.B.S. Het Startblok	2
	PC Bo De Bron	0
	School met de Bijbel	0

Bron: CFI 2008

Bijlage 10 Percentage allochtone leerlingen per school in Nijmegen

Schooltype	Naam vestiging	% allochtone leerlingen schooljaar 2007-2008
Zwart	Basisschool Hidaya	98
	Groot Nijeveld	68
	Basissch De Wieken	63
	Obs de Bloemberg	63
	Basissch De Klumpert	61
	Daltonsch de Meiboom	53
	Basisschool de Aldenhove	51
Grijs	Talita Koemi School	44
	Michiel de Ruyter	44
	Nutsschool Lankforst	41
	Basisschool Het Octaaf	36
	Basissch de Zonnewende	35
	Basisschool Aquamarijn	34
	PC Basissch Pr Maurits	31
	SBO de Windroos	30
	SBO de Windroos	30
	Basissch Vossenburcht	29
	De Dukendonck	28
	Basisschool de Kampus	27
	Talita Koemi School	25
	De Hunnerberg	23
	VSO De Marwindt	23
	St Maartensch	22
	De Lindenhoeve	22
	Martinus van Beekschool	21
	Basissch Petrus Canisius	20
	Montessorisch Dukenburg	19
	Bs Montessori Lindenholt	13
	Roelant-Berk en Beuksch	13
	Basisschool De Luithorst	12
	St Tarcisiusschool	12
	ZMOK Sch t Driespan	11

Schooltype	Naam vestiging	% allochtone leerlingen schooljaar 2007-2008
	St Maartensch	11
	Kristallis	10
Wit	Bs De Kleine Wereld	10
	Prins Clausschool	10
	Basisschool de Lanteerne	9
	Basisschool de Akker	9
	De Wingerd	7
	Basissch Petrus Canisius	7
	Basissch de Hazesprong	6
	Basissch de Sterredans	6
	OBS De Muze	6
	St Tarcisiusschool	5
	NSV2	5
	St Nicolaasschool	5
	Basissch De Klokkenberg	4
	RK Basissch Brakkenstein	4
	RK Basisschool Het Talent	4
	De Brouwerij	4
	RK BS De Geldershof	4
	Paedologisch Instituutschool	3
	Basissch Klein Heyendaal	2
	Basisschool De Oversteek	2
Basisschool de Buut	1	
Basissch Montessorisch	1	
Vrije School Meander	0	

Bron: CFI 2008

Bijlage 11 Percentage allochtone leerlingen per school in Tiel

Schooltype	Naam vestiging	% allochtone leerlingen schooljaar 2007-2008
Grijs	De Adamshof	50
	Obs de Molenwerf	40
	PC B Pr Willem Alexander	36
	OBS De Regenboog	34
	De Achtbaan	33
	Daltonschool Prinses Margriet	28
	Cambier van Nootenschool	24
	Obs de Moespot	22
	Rotondaschool	21
	Cambier van Nootenschool	20
	PC Basissch Pr Maurits	19
	SSBO De Wissel	19
	Stefanuschool	18
	Basisschool De Dagobert	18
	Basisschool De Waaijer	14
	PC Basissch Prins Claus	12
Wit	Roeland-Berk en Beuksch	7
	De Bataaf	2
	PI Sch Ubbergen Nijmegen	2
	De Hoge Hof	0
	Johannesschool	0

Bron: CFI 2008

Bijlage 12 Percentage allochtone leerlingen per school in Wageningen

Schooltype	Naam vestiging	% allochtone leerlingen schooljaar 2007-2008
Zwart	De Nude	60
Grijs	Ireneschool v Chr Bso	36
	De Tarthorst	22
	De Dijk	22
	Montessori School	11
Wit	Kardinaal Alfrink-School	9
	De Nijenoord	8
	Margrietschool v Chr Bso	7
	RK Basissch St Jozef	6
	Johan Frisoschool	3
	H J Piekschool	1
	G J Van Den Brinkschool	0
	Vrije Sch De Zwaneridder	0

Bron: CFI 2008

Bijlage 13 Percentage allochtone leerlingen per school in Zutphen

Schooltype	Naam vestiging	% allochtone leerlingen schooljaar 2007-2008
Zwart	Bs De Waaier	65
	Rentray-Suringarschool	54
Grijs	De kolkenmate	36
	Montessorischool de Plotter	23
	OBS De Parel	18
	Rk Bs Walter Gillijns	17
	SSBO Het Mozaiek	12
Wit	RK Bs de Achtsprong	8
	Basisschool de Wegwijzer	8
	Jan Ligthartbs	7
	RK Basissch JF Kennedy	5
	Basisschool Welgelegen	3
	Anne Flokstra Sch	2
	Prins Clausschool	2
	De Bongerd	2
	Basisschool A vd Ende	2
	Chr Basisschool Arcade	1
	Lea Dasbergschool	1
	BS Theo Thyssen	1
	RK Bs de Schepers	1
	Vrije School De Berkel	1
	Basisschool Het Forum	1
	Anne Flokstra Sch	0
	Vrije School De IJssel	0

Bron: CFI 2008

Bijlage 14 Aantal witte, grijze en zwarte scholen in 11 gemeenten

Gemeente	2007					2006				2005			
	Totaal	onbekend	wit	grijs	zwart	Totaal	wit	grijs	zwart	Totaal	wit	grijs	zwart
Apeldoorn	70	1	45	19	5	54	27	21	6	72	50	14	8
Arnhem	46		14	20	12	46	11	23	12	46	19	15	12
Culemborg	12		3	7	2	12	3	7	2				
Doesburg*	4		0	4	0	4	0	4	0				
Doetinchem	24		18	5	1	18	11	6	1	24	17	6	1
Ede*	54		37	14	3	35	17	13	5	35	17	13	5
Harderwijk	19		10	7	2	19	8	8	2	23	14	7	2
Nijmegen	41		20	14	7	37	15	14	8	41	19	14	8
Tiel*	16		3	13	0	14	1	13	0	14	3	11	0
Wageningen	12		8	3	1	12	8	3	1				
Zutphen	19		15	3	1	14	7	6	1	18	12	5	1
Totaal	317	1	173	109	34	265	108	119	38	273	151	85	37

* Om vergelijking tussen 2 jaren mogelijk te maken hebben we de ontbrekende gegevens (vetgedrukt weergegeven) vervangen door de gegevens.

Bron: CFI 2008